

vi människor

nr 6 1982
årgång 34
15 kr

- Den ensamma mammans ovärdiga beroende
- En frånskild pappas längtan
- Trakasserierna ingen vågar prata om

innehåll

"Åh mamma, du blir fin som en prinsessa." . . .	sid 4
Ensamförälderkommittén	sid 7
Ett ovärdigt beroende av andra	sid 8
"Jag börjar tystna nu"	sid 9
Vanligt att grannar ställer upp	sid 19
Ett bra liv kräver stimulans från andra	sid 20
Coco	sid 22
Söndag e. m. kl. 16.40	sid 24
Bondesamhällets hora	sid 35
Filmen om mamma	sid 37
Samtal med Peggy	sid 39
Sexuella trakasserier – ett arbetsplatsproblem? .	sid 41
De obehagliga minnena	sid 45
Bygg en bro	sid 46
Bokrecensioner	sid 49

Ensam mamma?

Temamöte om Vi människor nr 6/82 i
Mariahissen, Stockholm, onsdagen den
12 januari kl 19.00.

Elsa Larsson, kurator i Vällingby och
Agneta Dreber, jämställdhetskommit-
tén, medverkar.

Musik, kaffe och bullar.

VÄLKOMNA

Vi människor
utges av Svenska
Kvinnors
Vänsterförbund

Nummer 6/82
Årgång 34

Postadress:
Solidaritetsrörelsens hus
Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm
tel: 40 90 65

Redaktör:
Pia Axelsson

Distribution:
Helena Guilotte

Ansvarig utgivare:
Valborg Svensson

Prenumerationspris:
75:–/år

Postgiro:
90 24-1

Vi människor utkommer
med 6 nummer per år.

Redaktionskommitté:

Eva Ekelöf
Gun Fälth
Agneta Gustafsson
Hetty Rooth
Ann Rudberg
Lotta Schüllerqvist

Tryck:
Tryckeri AB Federativ,
Stockholm, 1982
Omslag: Erja Lempinen
Bilaga medföljer

Mammorna som tar hela ansvaret

Ensam mamma. Orden är laddade med förutfattade meningar: Dålig ekonomi, sämre bostad, besvärliga barn.

Riktigt så illa är det inte. Men när jag börjar läsa artiklar och statistik om de ensamma föräldrarna, så blir jag rädd. Och Elsa Larsson i Vällingby, kurator på PBU, bekräftar mina misstankar. De ensamma mammorna blir allt fler. Kvinnorna har börjat ta över hela ansvaret både för försörjning och reproduktion. Männen försvinner undan i en egen värld.

Polariseringen i mans- och kvinnovärldar blir allt tydligare. Det är inte bra för kvinnor. Det är inte bra för män. Det är framför allt inte bra för barnen.

Det finns en uppfattning om att papporna idag är mycket mer aktiva fäder än den förra generationens, att de ställer upp på delad vårdnad.

– Det gäller för en ganska begränsad grupp, säger Elsa Larsson. Det stora flertalet av fäder, som inte lever tillsammans med sina barn, har också väldigt dålig kontakt med dem. Om de överhuvudtaget har någon.

Den ensamma mamman och hennes barn är en utsatt grupp. Därför har samhället utvecklat ett skyddsnät av stöd och bidrag för att underlätta för dem. (Detta skyddsnät har naturligtvis också en kontrollerande funktion vilket de flesta ensamma mammor också känner.) Men det räcker inte. Vad ensamstående förälder också behöver är bättre kollektivtrafik, kortare resvägar till jobbet, mänskligare bostadsområden och möjligheter till barnvakt då och då. Det tycker en grupp kvinnor i Vällingby som alla lever ensamma med sina barn.

– Och vi måste också, säger Elsa Larsson, börja diskutera varför pappans roll blivit så svag.

”Åh mamma, du blir fin som en prinsessa”

Ensamstående mamma. Ömkad av en del, uppmuntrad med en klapp på ryggen av andra. Berättigad till ekonomisk ersättning för föräldrabortfall.

Ensamstående mamma. Ibland kan det kännas som att kliva omkring i en jättelik deg av dåligt samvete.

Det här skulle handla om hur det är att vara ensamstående med småbarn. Men det kunde egentligen lika gärna handla om hur det är att ställa om sig till att bli småbarnsförälder. Att mista friheten att rå över sig själv och sin egen tid, och en dag se sig själv stå upp över öronen i småbarnsvardag. Att glida över från att vara kvinna till att vara mor.

Naturligtvis hade jag själv inte alls tänkt mig att det skulle bli så här. Slit från morgon till kväll. Ingen att hålla i handen, ingen som tröstar mig när jag är trött. (För det är en idyllisk bild av samlevnad som jag målar upp för mitt inre öga när tröttheten sätter in. En stor, stark axel att luta mig mot.)

Jag hade inte tänkt mig att bygga upp en familj, en framtid på egen hand. Vill jag drömma drömmar om bil och båt och semestrar så får jag göra det ensam.

Skillnaden för mig, jämfört med andra ensamma, utan barn, är mitt eget dåliga samvete. Mitt barn står utan familj, utan syskon. Här finns bara jag med en hel uppväxttids dröm om familjelycka.

Drömmar, som visserligen handlade om pojkar, om den rätte, om att gifta sig. Men som i uppfyllelsen skulle sluta i lyckan att bli mor. Hur många barn får jag när jag blir stor? Jag rustades till att bli barnaföderska i första hand, maka i andra, och inte till att bli en självständig kvinna.

Så sitter jag här, ensam med ett barn. Min dotter och jag. Jag och min dotter. Ensamma och tillsammans intill sammanblandning. Och jag upptäcker att jag har svårt att hålla isär mina

egna behov och min dotters. Jag har svårt att ge mig själv friheten att gå ut och kliva ur mamma-rollen. Inte för att min dotter egentligen skulle bli ledsen över att bli lämnad ensam med barnvakt. Utan för att jag själv blivit rädd för att ens för en kväll lämna ifrån mig det som är mitt, det som är jag, hon och jag.

Så blir jag hemma ändå, trots att det finns barnvakt, trots att hon skulle kunna sova över hos mormor. Och så dyker det dåliga samvetet upp igen. Om vi bara hade varit två så skulle det nog varit annorlunda.

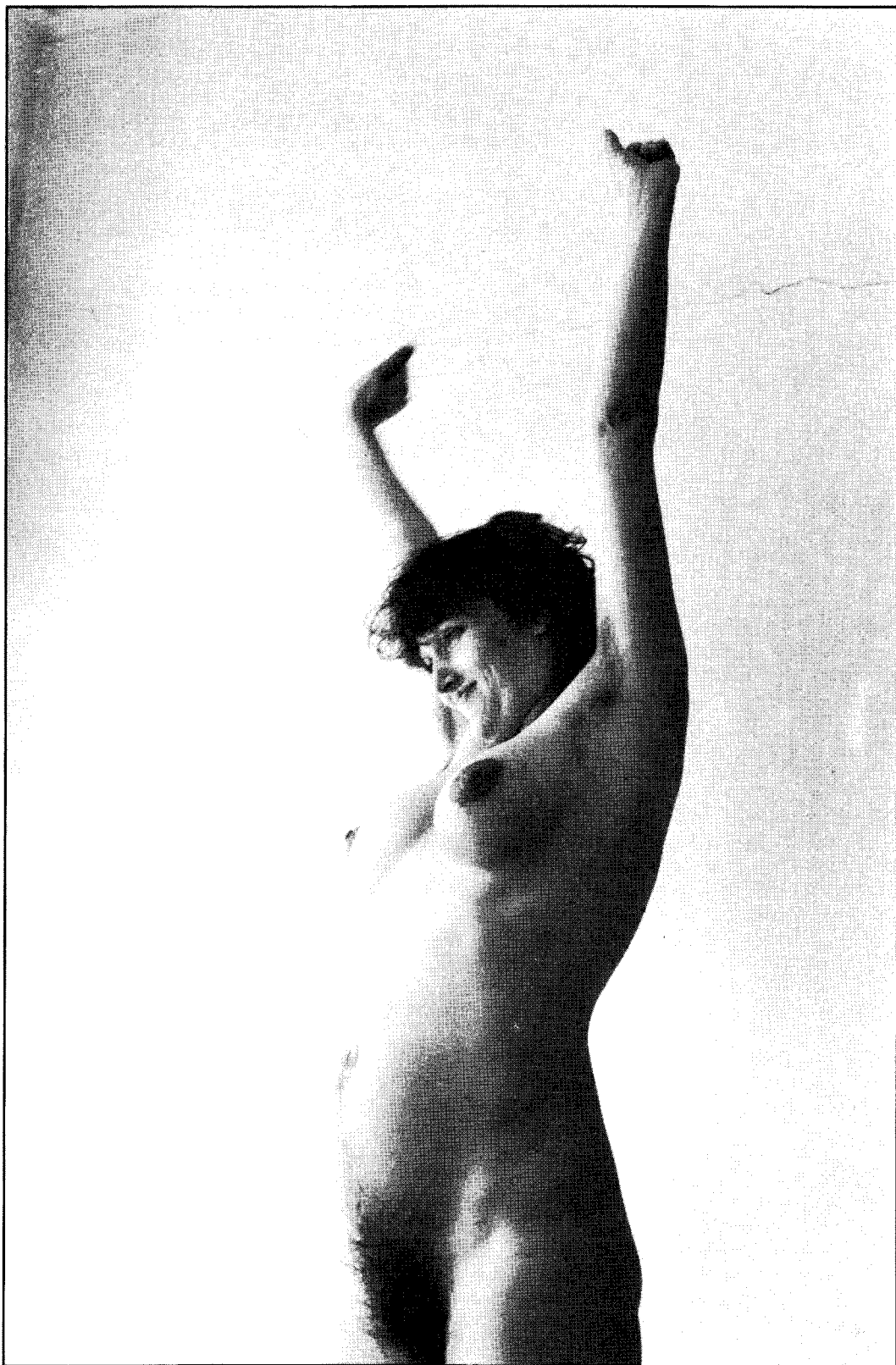
Som ensamstående mamma är man rädd för medömkan, rädd för frågor, känslig för förakt, snar till självanklagelser. För man är ju trots allt övergiven. Även om det var självvalt, vare sig förbindelsen var lång eller kort, och man visste att det inte gick att fortsätta.

Min dotters frågor. ”Mamma, varför vill pappa inte bo med dig?” ”Tja . . .” ”Tycker han att du är dum?” ”Neej” det är inte precis så.” Och stunder då hon förstår bättre än jag själv att jag inte bara vill vara mamma. ”Åh, mamma vad du är söt, vilken fin blus du har, kom ska jag kamma dig så du blir fin som en prinsessa.”

Då tänker jag att det är dags att sluta snava på drömmen om prinsen. Som mera är en dröm om att förverkliga sig genom man och barn än en dröm om gemenskap med dem. Att istället försöka vara en bra förälder och vuxen. Så att mitt barn, oavsett hur mycket eller lite pappa hon har tillgång till, också kan utvecklas till att ta ansvar för sitt eget liv.

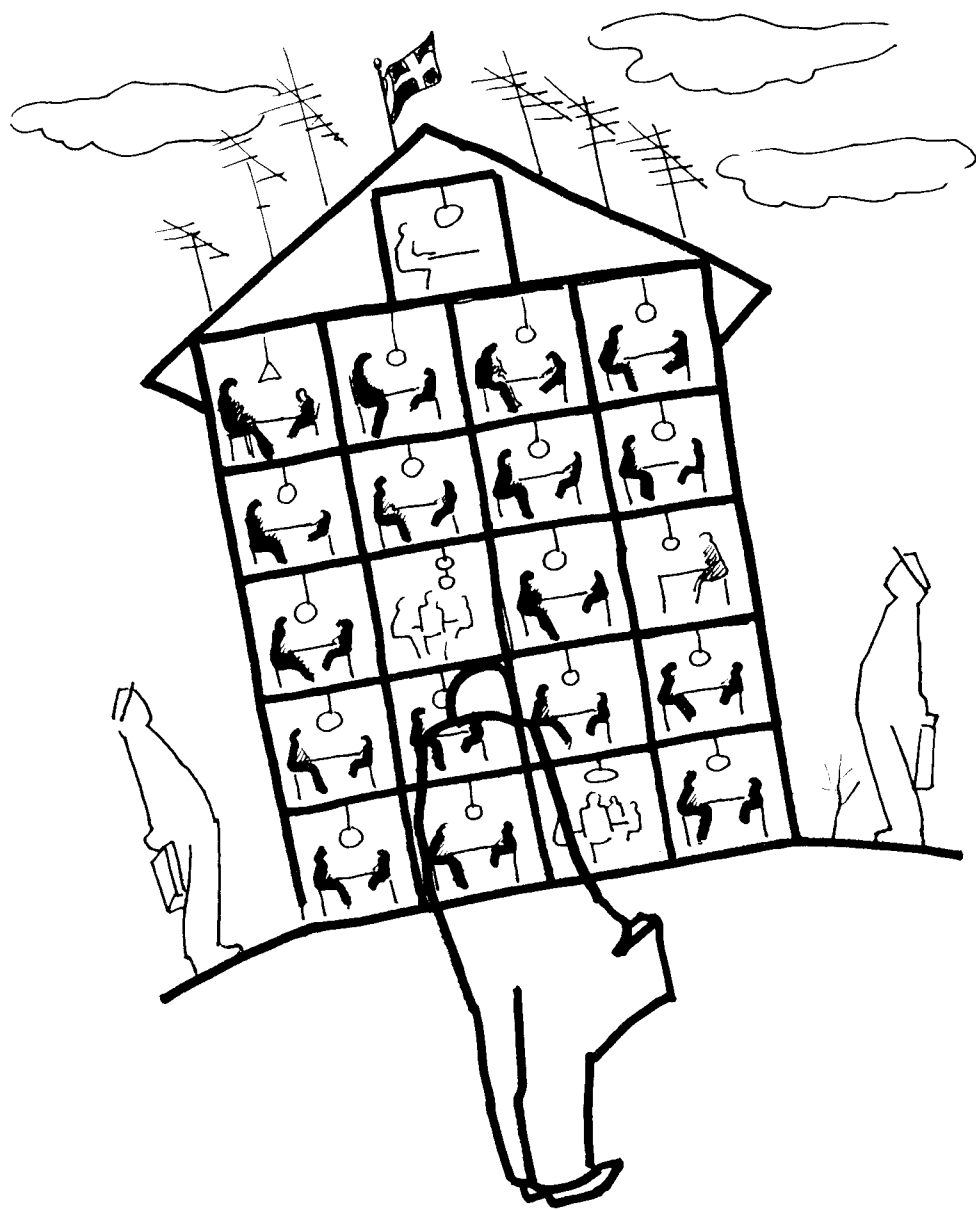
Som ensamstående mamma behöver jag inte medömkan och är inte behjälpt av mitt eget eller andras dåliga samvete. Vad jag behöver är stöd och avlastning ibland för att kunna fungera som en bra förälder och för att min dotter inte ska få med sig en dålig kvinnobild.

”Ensam mamma”

Med barn!

Foto: Erja Lempinen

Kontroll

ill: Karin Hartvig

Kvinnan tar ensam över det båda borde dela på

□ Ensamförälderkommittén heter en tystlåten utredningsgrupp inom socialdepartementet. I fyra år har de arbetat utan att få någon större uppmärksamhet. Nästa år kommer de med sitt betänkande.

– Tiden är den faktor som aldrig kan bli rättvis i en jämförelse mellan ensamma och samboende föräldrar, säger Eva Börestam, utredningssekreterare.

Ca 300 000 människor i Sverige är ensamma vårdnadshavare. Av dessa lever ca 180 000 ensamma med sina barn. 120 000 har flyttat ihop med en ny partner.

Det är fortfarande kvinnan som känner sig närmast barnen vid en skilsmässa. Framför allt om barnen fortfarande är i förskoleåldern. 85 procent av de ensamma vårdnadshavarna är kvinnor. När männen får vårdnaden om barnen är det oftast vid skilsmässa efter ett längre äktenskap. Barnen är då i skolåldern.

Den ensamma föräldern

- arbetar mera,
- har mindre tid för barnen,
- bor oftare i lägenhet,
- har sämre ekonomi och dålig likviditet, jämfört med en gift eller samboende kvinna.

Dessutom är den ensamma föräldern mycket ofta helt ensam om föräldraansvaret. Ca hälften av de ej sammanboende föräldrarna pratar aldrig med varandra om barnens utbildning eller uppföstran. 25 procent av papporna umgås inte

alls med sina barn.

De här uppgifterna är en del av den information som Ensamförälderkommittén fått fram under de fyra år den arbetat. Nästa år tänker kommittén lägga fram sitt betänkande.

När gruppen tillsattes var det med borgerlig majoritet. Det har den fortfarande.

På kommittékansliet förklaras det att det inte är så viktigt med partitillhörigheten. Det finns inga principiella meningsskiljaktigheter i de här frågorna mellan partiblocken, säger en tjänsteman. Det kan naturligtvis också ses som en måttstock på det ointresse som finns för de här frågorna.

I direktiven till utredningen sägs det att man ska se över utformningen av samhällets stöd till ensamföräldrar. Utgångspunkten ska vara barnen. Eva Börestam, utredningssekreterare, säger så här:

– Vi har försökt sanera och förenkla i den byråkratiska apparat som deltar i ex med utbetalningar av bidragsförskott. Vi har också tittat på möjligheterna att göra stödet effektivare.

Utgångspunkten är att barnen ska leva på samma standard oavsett om de lever med en eller två föräldrar.

Men Eva Börestam säger också:

– Det tycks ibland som om jämställdhetssträvandena går baklänges. Kvinnan tar ensam över de uppgifter som båda borde dela på. Vi säger att idag ska var och en kunna försörja sig själv. Det förväntar vi av en kvinna samtidigt som hon har huvudansvaret för barnen.

Tiden är en annan av de faktorer som kommittén vill ta fasta på. Den ensamma föräldern lider alltid av bristen på tid. I ett hushåll med två vuxna finns det ekonomiska möjligheter att dra ner på den ene eller bådass arbetstid. Därmed blir det också mer tid över. Tid att handla ekonomiskt, tid att satsa på mer ekonomisk matlagning, tid att vara med barnen och också tid över för sig själv. Den lyxen har sällan den ensamma föräldern, säger Eva Börestam.

Pia Axelsson

Ett ovärdigt beroende av andra

□ Det är inte medkänsla ensamma föräldrar behöver. Det är kortare resvägar, mänskligare bostadsområden och bättre möjligheter till barnvakt.

Det tycker sex ensamma mammor i Vällingby, som under flera års tid träffats och diskuterat sina problem. Nu har de bestämt sig för att försöka nå ut till forskare och politiker med sina erfarenheter.

– En låg status och ett ovärdigt beroende av andra – så beskriver kvinnorna själva sin situation.

Det började för flera år sedan med att Elsa Larsson – kurator på PBU i Vällingby – frågade några ensamma mammor om de var intresserade av att träffa varandra. Det var de, och resten har sedan gått av själv.

Ytterligare vänner till de första gruppmedlemmarna har anslutit sig och sammanlagt sex mammor med barn i förskoleåldern har deltagit. De är förmodligen ganska representativa när det gäller att spegla ensamma mammors situation. De arbetar på kontor och i vårdyrken eller studerar. Alla lever med små ekonomiska marginaler, men ingen i direkt ekonomisk nöd.

Bandspelare

Mammorna har träffats regelbundet en gång i veckan. Efter som det stora problemet för alla är barnvakt träffas de tillsammans med barnen, med

detsamma efter arbetet.

De börjar med att äta middag. En förskolelärare har sedan tagit hand om barnen medan kvinnorna suttit kvar och pratat.

Elsa Larsson har varit en sammanhållande faktor, men i övrigt har hon helst hållit sig i bakgrunden. Under sammankomsterna har det hela tiden funnits en bandspelare påslagen.

Efter några år av diskussioner om att vara ensam mamma, ville deltagarna försöka göra något åt de gemensamma problemen som gjorde det så svårt att vara ensam vuxen med ett barn.

Konkreta krav

Kanske kunde man sprida innehållet i banden, tyckte någon. Men kvinnorna var trötta på att bli ömkade och oroliga för att materialet skulle miss-

brukas om det spreds i massmedia, därför har de själva gjort utdrag av inspelningar och skickat vidare till utvalda tidningar och journalister. Dessutom har de skickat utdragen tillsammans med ett brev till utvalda politiker och forskare. I brevet beskrivs de problem och förhållanden som måste förändras för att livet som ensamförälder ska bli lättare att leva.

Det handlar om konkreta krav som bättre tvärkommunikationer i Stor-Stockholm, tätare turlistor, kortare resvägar mellan arbete och bostad, mänskligare bostadsområden och – kanske viktigast av allt – barnvakt som är ekonomiskt överkomlig.

Med gruppdeltagarnas tillstånd citerar vi här delar från bandinspelningarna av deras diskussioner. □

P.A.

Foto: Erja Lempinen

”Jag börjar tystna nu”

Innan jag fick barn – tyckte jag om att bara gå runt i stan, gå, jag var ihop med ett gäng, jag kände många. Jag har aldrig känt ensamhet i mitt liv förrän jag fick barn och det ökade ytterligare när jag fick bostad här ute. Jag tappade kontakten med dom jag kände i stan helt och hållet. Jag kommer sällan dit. Jag upplevde ensamhet för första gången i mitt liv. Och jag har ändå lätt för att få kontakt med folk, ja med både killar och tjejer.

– Hur pass jobbigt är det då, när man är ensam, att inte ha någon vuxen att prata med?

– Det är skitjobbigt. Det är svårt.

– Jag har alltid några att prata med, men det måste ske per telefon. Jag har alltid några goda vänner som accepterar mig precis som jag är.

– Men accepterar Stefan att du talar mycket i telefon?

– Nej, han protesterar va, men annars får jag inte prata med någon, för jag sitter där bunden.

– Jag pratar fruktansvärt mycket. Jag har aldrig varit så himla babblande som nu. Jag snackar alldeles för mycket. Jag vet inte när jag ska sluta många gånger. Jag tror att jag är fruktansvärt jobbig för många.

– Men jag håller på att bli tyst nu. Jag ser att jag börjar isolera mig mer och mer. Man är ensam hemma vid fem och man tänker, tänker, tänker. Och man blir konstig. Jag märker det.

– Man börjar analysera allting. Man tar aldrig någonting rakt på. Om någon säger vad roligt, kan du inte komma hem till oss på middag. Vad fan, vad har dom för baktanke med det här? Det är skitjobbigt.

– Det är ganska ruskigt om det har gått så långt så att man inte vågar tro på någon annan människa faktiskt.

När ni åker tunnelbana brukar ni tala med andra då?

– Ja då pratar dom. Dom börjar med Johan och säger ”lintott” och sen frågar dom hur gammal han är och så.

– Javisst svarar man om någon frågar. Och pratar ibland. Om det inte är någon som är otrevlig eller berusad, som sätter sig bredvid en. Men människor som man egentligen vill ha kontakt med dom kommer ju aldrig fram till en. Och inte går man fram till dom heller.

– Vi pratar i affären. Det är en liten butik

med jättefin service och är man sjuk så kommer dom upp med varor om man ringer till dom.

– Visst pratar man och hälsar, man kanske frågar om dom vill dela ett bröd och så. . . men det är inget mer. Inte så att man bjuder hem varandra på kaffe. Och ändå är de flesta ensamma – pensionärer och alkisar och så dom som har barn på samma dagis. Så mammorna ses ju på samma dagis men ändå blir det inte mer.

– I tvättstugan då?

– Ja, där babblar man ju. Vi har en stor – för flera kvarter.

– Fast dom flesta har ju egna tvättmaskiner och då blir det inte så.

– Jag har kommit underfund med något med mig själv på sista tiden. Man gömmer sig faktiskt. Jag har en otrolig förmåga att bli osams med alla människor omkring mig, för att jag litar inte på en enda. Jag har suttit så mycket ensam och isolerad och Kristina har inte haft en enda kompis att leka med. Så man försätts i en situation där man inte har något motstånd mot människor och man blir känslig för ord, man blir känslig och mottaglig, men man blir samtidigt väldigt hård emellanåt. Man kan bli väldigt grym emot människor som man egentligen inte vill vara det emot. Man litar inte på män. Man litar inte på kvinnor. Man litar inte på sina s k vänner. Man träffar på tillfälliga vänner som man vet kommer och går liksom, för man vågar inte binda sig vid några.

"Allt registreras

... utom att folk sitter ensamma."

– Ja jag tror att man måste verkligen ställa sig om man ska klara av att vara ensam.

– Vet du vad? Jag tror att dom hjälper dig på dagis om du frågar föreståndarinnan?

– Nej inte mig. Dom tycker att jag är så elak och aggressiv.

– Precis så är det med mig. Dom tycker att jag är ett monster. Jag gillar inte dom, dom gillar inte mig heller.

– Jag tycker att jag har blivit aggressiv eller har varit det hela den här våren. Jag har inte knutit några nya kontakter eller någonting. Men å andra sidan har folk svarat väldigt konstigt på det för dom har fortsatt att umgås med mig. Jag körde ju ut matlaget, men dom fortsätter att komma varje vecka ändå utan att fatta att

jag tände snett. Och på dagis ser dom på mig när jag är förbannad och säger att Johan kan vara här lite längre, så tar vi hem honom, så går du hem först. Så dom ser på mig. . .

– . . .då du inte är i form, va?

– Ja dom har faktiskt ställt upp och jag har kunnat ringa till dagis och säga att: Nu får jag inte med mig Johan till dagis. Jag står inte ut med att vara hemma en sekund till, nu får ni komma och hämta honom. Så det har dom ställt upp med tre gånger nu för han bråkar inte med dom. Men med mig då ska han testa.

– Jag har svårt att umgås med människor, för att jag inte är positiv längre, jag är inte den där glada tjejen, jag har bara massor med bekymmer, och jag isolerar mig. Det skedde en stor förändring när jag blev havande och fick barn. När jag var havande var jag jätterädd att mitt liv inte längre skulle vara mitt, och det blev mycket sämre än jag hade föreställt mig och jag älskar Jörgen så mycket. Jag har mycket dåligt samvete för att jag inte kan ge honom trygghet, för att jag känner mig så olycklig och otrygg, och det blir värre för varje år som går. Det är nånting. Jag fick ett barn och min värld finns inom fyra väggar. Jag lever inte. Jag vill leva. Jag kan inte hitta någon utväg. Jag kan inte förklara. Jag har blivit annorlunda, mycket deprimerad. Jag har aldrig varit så här förr. Jag vet inte, det måste vara en blandning av saker, att jag fick ett barn och måste sitta hemma nästan varenda kväll och sen att jag bor därute och att mina vänner har flyttat.

Diskussionen handlar om barnuppfostran. Det börjar med att någon berättar om gliringar som hon fått på gatan när ungen varit alltför högljudd. Tex: "Man ska inte ha barn själv när man inte kan uppfostra dom."

Dom får ju inte röra sig. Barnen ska vara tysta och fogliga i det här samhället. Det har ju vi fått lära oss också, att vara tysta och snälla.

– Dom har så höga krav. Dom är så intoleranta. Samtidigt som föräldrarna inte får vara människor, dom ska vara maskiner, dom får inte ha mänskliga fel och brister, när det gäller barnuppfostran.

– Jag tycker att isoleringen är alldeles för stor, hjälpsamheten och toleransen är alldeles för liten.

...

– Just det, allt registreras. Det är så mycket datamaskiner, så mycket skit och elände. Jag menar det registreras inte att folk sitter ensamma hemma men allt annat registreras.

"När jag är deprimerad då handlar jag"

– Jag vet inte om jag tagit upp det förut men jag får ofta höra: "Du har det så bra, du är ensamstående mamma. Ni har ju så mycket bidrag. Ni har både det och det. Men själv så tycker jag att jag har en urusel ekonomi. Jag borde kunna ha en bra ekonomi och borde kunna klara mig bra. Men jag gör inte det. Så det är mycket på grund av ensamhet och isolering, man klarar inte av att handskas med pengar, när man blir ensam. Det är en konsekvens av ensamheten.

– Man förköper sig kanske. Man köper fel saker. Man slutar så sent, så att man måste stressa genom butiken. Det blir impulsköp. Man kan aldrig planera på samma sätt. Man är ensam om allt ansvar, då också ekonomin. Är man två, så är det mycket lättare att tygla varandra liksom.

– Jag köper kläder varje gång jag är deprimerad. Jag köper massor.

– Ja det gör jag också.

– Jag tror att det är just då, när man inte har råd, man kanske har sista hundralappen och vet att pengarna kommer om tio dar. Då tänker man vad ska jag med dom till. Jag måste ändå låna. Jag kan lika gärna köpa.

Barnvakt?

Allting jag har gjort – det har jag byggt upp på att jag ska göra det tillsammans med min pojke och egentligen har jag inte haft några problem förrän nu. Jag ville plugga en intensivkurs i språk eftersom vi far söderut varje sommar. Då ville inte läraren att jag skulle ha honom med mig och kursen var två kvällar i veckan. Då var det så, att här stod jag i valet och kvalet och jaha – då anmäler jag mig inte för det kommer ju inte att gå att ordna barnvakt två kvällar i veckan. Och så visar det sig att barnpassningen – det funkar. Då har jag gått och gnällt på dagis och nu är det två dagis fröknar som tar varsin kväll. Den ena tar tisdagen och den andra torsdagen. Och jag kom iväg på kursen, men det är första gången jag verkligen gett mig sjutton på att jag skulle göra någonting. Det går bra när det är för jobbet, va, men inte

när det är någonting bara för mig. Då tycker jag att det är jättejobbigt.

– Jag tycker att man skulle ta upp det här med kommunala barnvakter. För att man kanske, någon enstaka gång, får suga på en liten karamell. Man får en barnvakt, man får gå ut, men man är så van vid att sitta inne så man går inte ut. Sen finns det då andra gånger då man känner desperat att man måste gå ut. Och man kommer inte ut för man har ingen barnvakt. Det kostar mig tio kr i timmen att ha barnvakt. Men ska jag då på bio, till stan, kanske hälsa på någon god vän, kanske vara borta fem timmar. Då blir det 50 kr. Och resan går på tio kronor så alltsammans blir ungefär 80 kr. Plus att man måste se till att komma hem från jobbet i stan, hämta henne på dagis, hem, laga mat. Så kommer barnvakten, förklara allting för henne, sen in till stan. Man är så trött så man orkar ingenting. . .

– Det finns kommunala barnvakter men det kostar pengar. Det kostar tio kr i timmen plus taxiresa hem för barnvakten och om man bor långt från stan så har man inte råd.

Man pratar om grannar och möjligheterna att fråga dem om hjälp med barnet:

Den här grannen jag har hon har sagt att hon kan göra det. Hon är inte mer än 40 år nånting men hennes man är 60. Han har inte velat ha barn men hon har velat, det har hon sagt.

– Ja, jag tror nog att jag skulle våga fråga, om jag visste att det fanns en farbror eller tant i samma hus. Jag tycker nästan att det skulle vara bra för Johan att få träffa äldre människor. Att sitta och snacka och leka med dom. Äldre människor har ett helt annat tålamod med barn än vad jag har. Jag tror att det skulle vara jättepositivt.

Hur hittar man nya vänner?

– Ja om det bara vore över trapphuset så. Då skulle det vara naturligt. Men här är ju bara låsta dörrar. Hade det t ex varit fyra lägenheter i ett hus så skulle vi kunna ha dörrarna öppna och det fick vara lite cirkulation. Det tror jag på, ett sånt kollektiv skulle jag vilja bo i.

– Jag är med i ett matlag som vi har på jobbet, och det betyder rätt mycket. Dom är till råga på allt så positiva att dom kommer hem till mig, det är alltid hemma hos mig som vi är och lagar mat och det är väldigt praktiskt. Det är bara jag som har barn.

Aven om jag har möjligheter att få barnvakt så tycker jag att det är svårt att be. Jag liksom skäms att jag ska ha några intressen utöver Peter på kvällarna, va. Det är min huvuduppgift. Honom ska jag sysselsätta i och med att jag är borta från honom stora delar av dagen. Dom här tjejerna på dagis som brukar hjälpa mig tycker att det är juste, men jag har ändå svårt att be dom.

– Jag har aldrig hört någon som tycker att det är något negativt i att man går ut.

– Det är jag själv.

– Dom som jag känner, som bor ihop eller är gifta, dom går ingenstans utan den andra parten. Det är jättejobbigt som ensam och bjuda hem liksom båda två då, när det är *en* man vill snacka med.

– Vad finns det för möjligheter att delta i sammankomster och sådant?

– Bara för att man är ensam mamma så behöver man väl inte tvinga på sig en massa intressen (för att delta i politiska föreningar t ex).

– Det är väl dom här politiska föreningarna – där är det ju tillåtet att ha barnen med sig. . . och i korpidrott, där är det också tillåtet, men då måste man ju vara intresserad av det.

Hur hittar man vänner när man plötsligt får bostad i ett helt nytt område och man är alldeles ensam? Det gäller ju väldigt många som blir gravida och som har bott hemma. Och så plötsligt får man en bostad.

– Det kommer. Men inte på en gång. Jag är i alla fall inte sån att jag kan gå till en vilt främmande människa och säga: Kan du komma in till mig?

– Jag kom till ett område där jag inte kände någon. Där fick jag en etta då. Då blev det att jag åkte varje helg till föräldrarna i mitt gamla område. För att träffas. Då fick man åka i taxi, för på bussen kom man inte på med barnvagn. Man stod och väntade och såg tre, fyra bussar gå förbi med barnvagnar i.

Om fritiden med barnen

Min pojke och jag vi har börjat på ritkurs. Det satt en lapp därinne på fiket, så vi var några stycken då som anmäl-

”Tänk om du hade en liten hopfällbar solstol”

de oss och det var aldrig meningen från början att barn skulle vara med. . . Det var mamma och så en väninna till mig, dom bor i samma port, det var dom som hade sett lappen och hade anmält sig. Min väninna har lite svårt med barnvakt så hon sa, då tar jag Birgitta med mig. Då tar jag Peter med mig också, så jag. Och så var det lite skolflickor. Då sa konstnären att då anmäl vi barnen också.

– Om man skulle tänka sig att ungdomsgården annonserade att den skulle vara reserverad för familjer efter klockan fyra på söndagen och man var välkommen att ta med barnen dit. Man skulle kunna äta lite, något enkelt som soppa och hårdkokt ägg. Tror ni att ni skulle ha lust att gå dit då?

– Nej. Därför att jag vet att det skulle inte komma den typen av människor som jag skulle vilja träffa och prata med. För jag vill i alla fall inte isolera mig med ensamstående mammor. Och så skulle det bara komma dit kvinnliga människor.

– Man skulle kunna tänka sig att man hade en sån där liten hopfällbar stol, som man faller ut och sätter sig på vid ett lämpligt ställe. . . I södern där tar dom ju sin stol och sätter sig utanför trappan. Du ginge ut och satte dig på gården med en liten stol på eftermiddagarna. Då kanske det kom fler. O Gud om man skulle göra det.

– I Abrahamsberg, jag jobbade där, jag vart jätteförvånad. När jag kom klockan sju på morgonen, så satt dom mitt på gården där eller på sina balkonger. Och folk kom ner i nattlinnen och åt frukost och sådana där saker. Det såg jättemysigt ut, det är därför jag alltid önskat att jag bodde i Abrahamsberg.

– Vår granne tog ut sin solstol och la sig utanför köksfönstret, där låg han och sola. Så fick kärringen komma ut med termos. Det är ingen som reagerar, det är bara att man vågar inte själv göra det.

Karin Hartvig

ill: Karin Hartvig

ill: Karin Hartvig

”Svartsjukan splittrar mig”

I bland har jag kunnat ringa till jobbet och säga att jag jobbar hemma och det har varit ok. Men sen har Peter börjat protestera om det blir för mycket jobb – för jag har dränkt allting i jobbet – och då har ju han blivit väldigt förbannad på sista tiden och bara förbannad rätt

upp och ner utan någon egentlig orsak och det klarar jag inte av. Då galltjuter han i tre kvart och det går inte att prata med honom utan den ena skriker högre än den andra. Och sen så bor vi i ett hus med gamla människor då, och tanterna runt omkring ringer på och tycker att det är jättesynd om oss båda två och sen blir Peter ännu mer förbannad.

– Det är bra att dom ringer på i alla fall. Det är vad jag önskar, när det är sådana illvrål hemma. Så att dom inte bara sitter. . . Man känner ungefär, nu tror dom att jag misshandlar ungen. Jag skulle uppskatta om dom ringde på och frågade varför.

Behövs jag?
Jag ger upp
Att välja
Kärlek
Jag kan se honom vidröras.

... skrev en av mammorna ovan.

Jag har svårt för att träffa någon ny. Och jag tror att det är för att Roger skulle bli skitförbannad om det kom hem en kille och började krama om mig. Det tror jag. Men jag tror säkert att han skulle acceptera det också.

– Men just det här var man skulle kunna träffa någon, och hur man ska göra sen, det skulle jag vilja att vi pratade om.

– Du har ju barnvakt – jag menar du har ju möjlighet att gå ut.

– Men jag tycker det är så jobbigt att uppleva – ja, slavmarknad på något sätt.

– Jämför du din situation med innan du fick barn? Menar du som mamma, ensam mamma?

– Ja, bara det, ibland så använder jag det här att jag är ensam mamma som någon slags mur: "Hör du inte att jag är ensam mamma, stick, det här ska du inte bry dig om".

– Jo men jag har märkt, många killar tycker att det är bara att ta för sig och sen sticka, för hon sitter där ändå hemma med barnet. Och jag har faktiskt hört från killens kompisar många gånger – inte alla killar men många – att ensamma mammor det är bra att ha, dom sitter där ju.

– Men inte blir ensamstående mammor behandlade mer som könsobjekt än vanliga mammor?

– Jo jag tycker det.

– Jo absolut.

– Är det jag som är dum i huvudet då och inte fattar något?

– Jo så snart man går ut och vill dansa, då, ja, man kanske inte ser det med det samma, men man förstår sedan att den här killen han är bara ute och jagar mig. Han har fått höra att jag har barn då. . .

– Ja då blir det liksom en annan attityd. Han börjar snacka på ett annat sätt.

– Ja, det är helt otroligt. Om man sitter och snackar bara rakt upp och ner som vi gör här, va, och han frågar: "Vad gör du då? Var jobbar du då?" Och jag berättar och sen säger att jag är ensam mamma med ett barn. . . och då genast. . . med en gång. . . då är det fritt fram då och han börjar kladda så där. . .

Men ännu värre är det i samma situation då man träffar någon man gillar. Man kanske håller ihop två eller tre dar. Sen är plötsligt den här personen försvunnen enbart för att han tycker att han fått det han vill ha. Då har han man blivit behandlad direkt som ett sexualobjekt.

– Det är en vanlig attityd från killar. Jag har hört det från den kille jag är ihop med. Att så fort man vet att det är en ensam mamma – aha hon vill skaffa sig en man, va, för att hjälpa henne med barnet och dom får för sig (inte alla men många) att hon är en kvinna som är hungrig efter en man som hon vill binda sig med.

– Det är problem, när man har barn. Det har kommit svartsjuka både i förhållande till mitt barn och till honom, när han kommer. Jag är splittrad mellan mitt barn och honom. Båda vill ha min uppmärksamhet. Jag blir stressad. Mitt barn spelar upp och jag måste lämna mitt barn för att ägna mig fullständigt åt min kille. Och inte förrän min kille har gått kan jag ägna mig fullständigt åt mitt barn. Och sen är det svårt för dom som inte har barn att plötsligt vara bundna vid en tjej som har barn, har svårt att få barnvakt och alla problem som kommer.

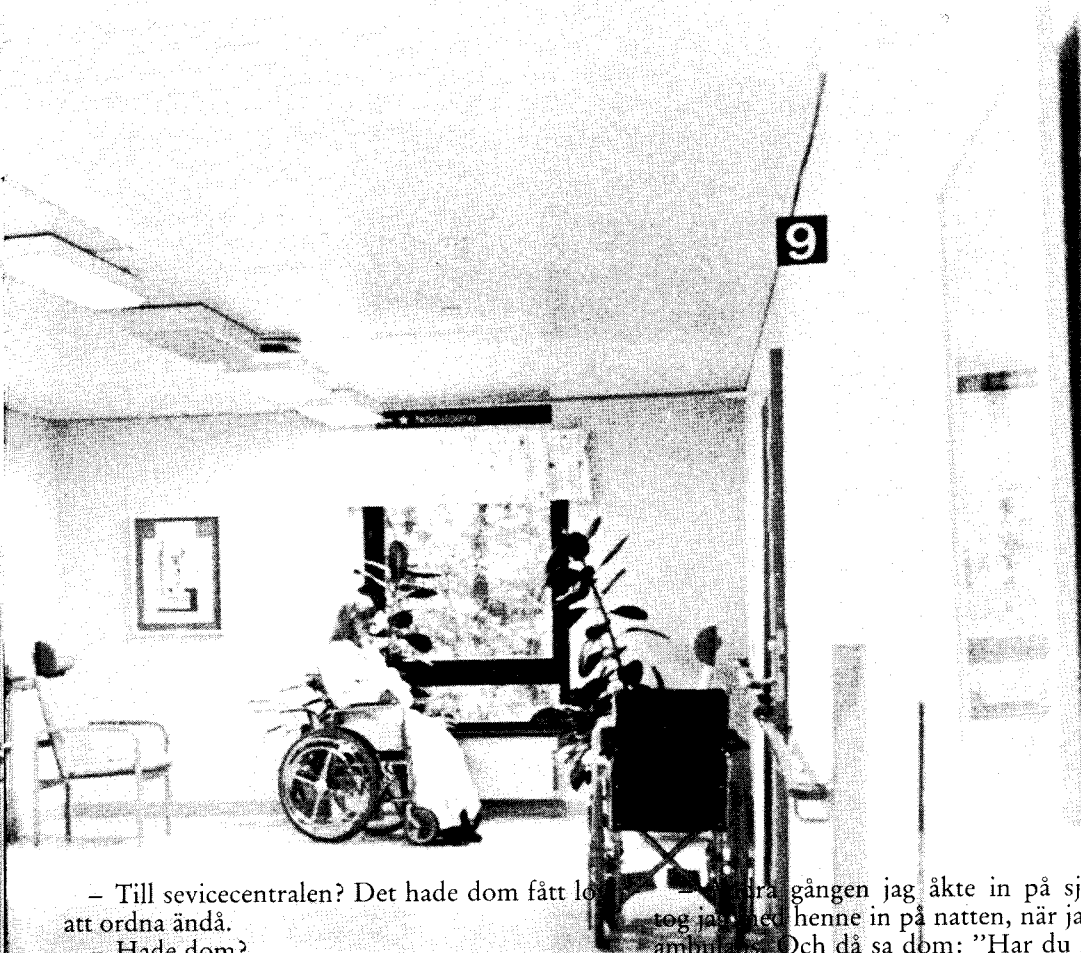
När man blir akut sjuk och hamnar på sjukhus:

Vad som var förvånande för mig i alla fall, det är att dom tog emot barnen. Dom tog hand om barnen.

– Dom var så illa tvugna, för jag kom in och var alldeles – jag hade jätteont. . . Då var dom ju tvugna att ta emot barnet. Vad skulle dom göra? Mitt i natten, om man är helt handikappad? Man kan ju inte göra någonting.

– Du berättade att dom tog emot Kristina ganska hyggligt och att dom ordnade för henne.

– Nu är det så att hon är ganska tålig. . . På morgonen ringde dom till servicecentralen, så då kom det en och hämtade Kristina. Det var just när jag låg på operationsbordet. Hon fick vara med mig på avdelningen. . . När jag var på operation då försvann Kristina. Det var en sköterska som sa till mig: "Det var en duktig unge, gud vad duktig hon är". . . Det gäller att man har pengar då man är akut sjuk. Jag hade min sista hundralapp så att jag kunde ge den till mat då.

- Till servicecentralen? Det hade dom fått lov att ordna ändå.

- Hade dom?

- Ja.

- Det var dom enda pengarna jag hade.

Det var min stora skräck faktiskt en gång. Det var när jag hade en virus och var mycket dålig i magen. Jag åkte in och ut som en guttaperkaboll på sjukhuset. Sen var jag livrädd att bli sjuk.

- Vad gör ni när ni själva blir sjuka?

- Man får helst inte bli sjuk.

- Man ligger i sängen och låter honom härja. Hemmet får förfalla.

- Det är jättejobbigt.

- På vardagarna, då får man lämna barnen ändå på dagis. Och då ringer jag och säger att Kristina kommer själv. Och då ringer dom och talar om när hon har kommit. Då vet man i alla fall att hon är framme.

- En gång jag åkte in på sjukhus, då tog jag med henne in på natten, när jag åkte in i ambulans. Och då sa dom: "Har du ingen som kan ta hand om henne?" Nej, sa ja. Jag hade jätteont då. Och då kom det någon och hämtade henne. Dom hade ringt till servicecentralen. Jag hade ingen aning om vem människan var. Då låg jag på operationsbordet.

- Det tror jag aldrig att jag skulle tillåta.

- Men vad gör man då?

- Jag skulle strypa den som tog min unge.

- Men vad gör du då du ligger orörlig? Du kan inte röra en fena.

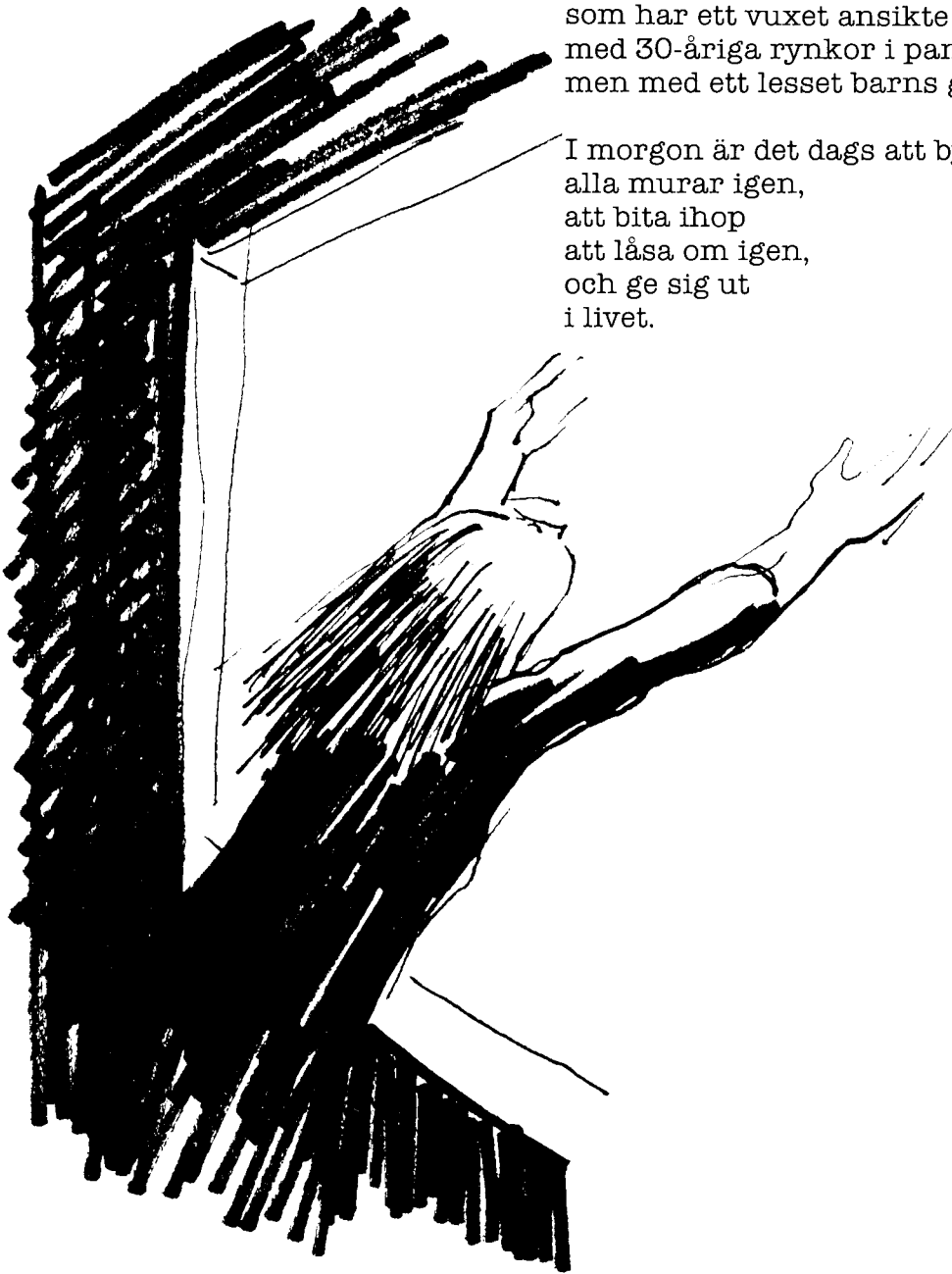
- Men så där kan man ju inte göra med ungar. Jag tog med mig Tomas in en gång. Det går ju faktiskt att ha barnen boende hos mig på sjukhuset om det skulle hända något.

- När jag åkte in med ambulans för blödningar, och skulle opereras, då tog personalen hand om min pojke. Dom ställde in en säng bredvid mig, tills min mamma och pappa kom och hämtade honom. Jag skulle vägra att låta en främmande person komma och hämta honom.

Åh, dessa dagar av raserade murar,
av infantila känslor
som är så besvärliga för mitt vuxna liv.
Jag är så liten idag,
men har ingens händer att luta huvudet i,
ingens famn att somna i,
ingen egen trygghet.
Vem ska trösta detta lilla knytt –
som har ett vuxet ansikte
med 30-åriga rynkor i pannan
men med ett lesset barns gråt i själen.

I morgon är det dags att bygga upp
alla murar igen,
att bita ihop
att låsa om igen,
och ge sig ut
i livet.

av
Pia Hassel

ill: Karin Hartvig

Vanligt att grannar ställer upp

• Hur ser egentligen rutinerna ut när en ensam mamma blir akut sjuk och måste ta med sig sitt barn till sjukhuset?

Vi ringde runt till några sjukhus i Stockholm, Göteborg och Malmö: "Det här problemet har jag faktiskt aldrig varit med om" eller "Jag upplever inte att detta skulle vara något problem. De flesta har ju någon vän eller granne som kan rycka in", var några av de vanligaste svaren.

På Allmänna sjukhuset i Malmö gav avdelningssköterskan på akuten en uppskattning att det kanske inträffade ett par gånger om året. Men bara någon gång vart tredje år behövde man blanda in de sociala myndigheterna.

Problemet tycks uppstå så sällan att det inte finns några fasta

rutiner för hur det ska lösas.

• I allmänhet brukar det gå att ordna en extrasäng för riktigt små barn, spädbarn, som får stanna en enstaka natt hos mamman om hon inte är för sjuk, eller så kan barnet få vara på barnkliniken. I vissa fall kan även något större barn stanna kvar om mamman kommer in på natten.

Men annars vänder sig personalen till socialjouren, på dagtid till sjukhusets kurator.

• Kuratorn på Östra sjukhuset i Göteborg, Ingmarie Falberg, berättar att det vanligtvis går att hitta någon granne eller bekant som kan ställa upp.

• Om inte det går försöker socialjouren ordna en hemvårdare som tar hand om barnen i hemmet, kanske försöker man också

ordna med bekanta som kan ta hand om barnen på kvällstid.

– Vi förstår att mammans sjukhusvistelse är en smärtsam separation för barnet. Om det inte går att ordna så barnet kan vara kvar på sjukhuset, är vår strävan att barnet ska vara kvar i hemmiljön berättar Hugo Gerola på socialjouren i Stockholm.

• Går det inte att ordna en hemvårdare, är sista alternativet att placera barnet i jourfosterhem, eller i sista hand på barnhem. Om sjukhusvistelsen blir långvarig får socialbyrån ta över fallet.

– Kanske inträffar sådana fall fyra gånger om året i hela Stockholms kommun, säger Hugo Gerola.

Elisabeth Enger

Man diskuterar om det är särskilt meningsfullt att bara sitta och prata med varandra i gruppen. Förslaget om att försöka nå ut med gruppens erfarenheter och synpunkter kommer upp, men samtidigt undrar någon om det har någon verkan:

Jo men jag hoppas att det ska få nån verkan så att myndigheterna inser att dom inte får behandla ensamma mammor hur som helst. Det är viktigt.

– Det tycker jag också är viktigt.

– Socialbyrån, barnavårdsnämnden, det är mycket viktigt att dom inte behandlar oss hur som helst och slår ner på oss med all sin makt.

Om kontakten med socialvården:

Det är flera av oss som kommer med åsikter. Alltså vi måste var starka. Man måste kämpa för framåt. Bang. Man får inte låta sig tryckas ner. Man får kämpa för det här. Åtminstone tycker jag det.

– Dom borde faktiskt lära känna folk som oss från andra sidan, va. Istället för att behandla oss.

– Jag tycker att när man kommer upp så ser dom en som en liten. . . jag vet inte riktigt vad jag ska säga, man är liksom. . . . man kommer dit liksom som någon som man kan behandla hur som helst. Men nu vet jag inte, jag har väl en himla . . . Jag har väl den sämsta assistenten som går att få däruppe, tror jag.

– Jag tycker nog att jag skulle vilja försvara dom ibland, för jag tycker dom har ett fruktansvärt svårt jobb.

– Ja, jag förstår dom. Dom blir väl lurade var och varannan dag.

Syftet med gruppen:

Barnvaksfrågan. Vart ska vi vända oss, när vi blir sjuka, akut sjuka, när barnet blir akut sjukt, när vi har ångest, när vi är desperata, när vi har lust att slå sönder halva huset?

– Ja, men det är ju farligt att känna sig så där. Det är farligt. Du får inte, annars är du. . . ditt barn i fara. Då tar vi ditt barn i från dig. Så får du inte känna dig.

– Jag ringde en gång. . .

– Annars har du bristande förmåga.

– Ja, då har jag bristande förmåga. Då är jag människa helt enkelt.

. . . förståelse för dom här sakerna, och att det kan rymmas inom ett normalt liv.

– Ja, och att man när man känner på det här viset, att det finns någonstans man kan vända sig även på natten. Nån som kan komma till en, som bryr sig om barnen, för det är inte en själv i första hand man tänker på, när man känner sig så här, det är barnet. Eller om man blir akut sjuk. Så man slipper ta med ungarna till sjukhus t ex.

Ett bra liv kräver stimulans från andra

□ – Det stora brännande problemet för alla ensamstående föräldrar är barnvakt.

Det säger Elsa Larsson, kurator på PBU i Vällingby. Ofta får hon i arbetet kontakt med ensamstående barn till ensamstående mammor. Ja – mammor. Det handlar nästan bara om sådana. I den värld av ensamstående föräldrar som Elsa Larsson ser finns papporna alltför sällan med.

– Det är ett av våra samhällsproblem att vi tolererar den här attityden från papporna, säger hon.

– Jag har sett hur kvinnor med barn fått betydande svårigheter just för att de är så ensamstående, säger Elsa. Det finns inget som säger att barn till ensamstående mammor skulle bli sämre människor, men det är svårare att vara ensam om ett barn än att vara två. Barn är arbetskrävande.

Under många år har Elsa Larsson arbetat som kurator på PBU i Vällingby. På eget initiativ och på sin fritid har hon samlat några intresserade ensamstående föräldrar i en samtalsgrupp. Elsa arbetar till vardags med barns psykiska problem och med relationsstörningar inom familjer. Men nu har hon gått ett steg vidare genom att peka på de förhållanden runt omkring oss, som i sig skapar problem för människor.

– Ett samhälle som är bra för ensamstående föräldrar är ju ett bättre samhälle för oss alla, säger Elsa.

Det samhälle hon förespråkar har t ex läghusbebyggelse i små bostadsområden, liv och rörelse i förortscentren med många små caféer eller matställen med billig mat. Här ska också erbjudas mycket olika evenemang – kulturaktiviteter som förläggs till förorterna istället för som nu – inne i stan. Kanske blir det också en lite fulare värld, men det får vi ta, menar Elsa. Hon tycker nämligen att det är viktigt att fabriker och arbetsplatser flyttas närmare bostadsområdena.

– Det är inte bra att isolera arbete från bostad så som vi gör idag.

Knyta kontakter

Alla Elsas förslag bottnar i en vilja att försöka underlätta kontakterna mellan människor i ett samhälle. Att skaffa sig nya vänner och bekanta i de stora anonyma bostadsområ-

dena är ett problem för alla. För den ensamstående mamman, som är så fullständigt bunden med sitt barn, blir det extra svårt att träffa nya människor.

– Och för att kunna leva bra liv krävs stimulansen i kontakten med andra människor, säger Elsa.

Det handlar nästan bara om mammor när Elsa Larsson berättar. Var finns papporna då? Den moderna barnkäre pappan.

– Det finns en föreställning om att den moderna pappan står så nära sina barn – också efter en skilsmässa. Men det är inte alls något självklart – tvärtom, säger Elsa.

Förr, berättar hon, kom hela familjer till PBU. Papporna kände kanske inte sina barn så bra – men de fanns med och de hade försörjningsansvaret.

Idag är situationen nästan extrem. Kvinnorna står ensamstående och bundna vid sina

barn. Papporna tappar kontakten med dem när föräldrarna separerar.

Hon påpekar också att hon i det här sammanhanget inte heller tar upp barnens förhållanden.

– Det är ett stort kapitel för sig. Man försummar barns psykiska hälsa idag, säger Elsa.

Inget eget liv

De ensamma föräldrarna tillhör ofta låglönegrupper. Men Elsa tycker ändå inte att man kan säga att ensamförälderproblemet är ett klassproblem.

– Kanske finns det tillgång till större resurser bland släkt och vänner i de högre samhällsskikten, men i övrigt tror jag att de grundläggande problemen är de samma.

Barnet gör t ex att arbetsvalet blir begränsat. De flesta för-

söker undvika långa arbetsresor eftersom det medför långa dagisvistelser. Det finns en stark önskan hos de flesta att begränsa arbetstiden men det medför sämre ekonomi och senare svårigheter att konkurrera på arbetsmarknaden. Planerad utbildning uppskjuts ofta eller också genomförs den under mycket pressade förhållanden.

– Ensamma mammor lever under begränsade ekonomiska förhållanden. De är inte fattiga men de har å andra sidan inga extrapengar att åka på semester för. Det medför också att det är svårt för dem att låna pengar till något större projekt. De har inte den ekonomiska reserven som många andra har.

De har inte heller samma möjligheter att göra karriär och skaffa sig bättre inkomster under de år som de har ansvaret för barnet.

De sitter där de sitter helt enkelt.

Utan tid, rörelsefrihet och med små möjligheter till ett eget liv.

– Det är svårt och förödmande att alltid vara den som måste be om och ta emot hjälp från andra. Och det måste den ensamma föräldern i dag, säger Elsa Larsson. Det blir inte lättare av att man har små möjligheter att göra gentjänster – i varje fall så länge barnen är i förskoleåldern. □

Pia Axelsson

En vind
och en knäpp
så är du för alltid väck.

... skrev en av kvinnorna i Elsas grupp.

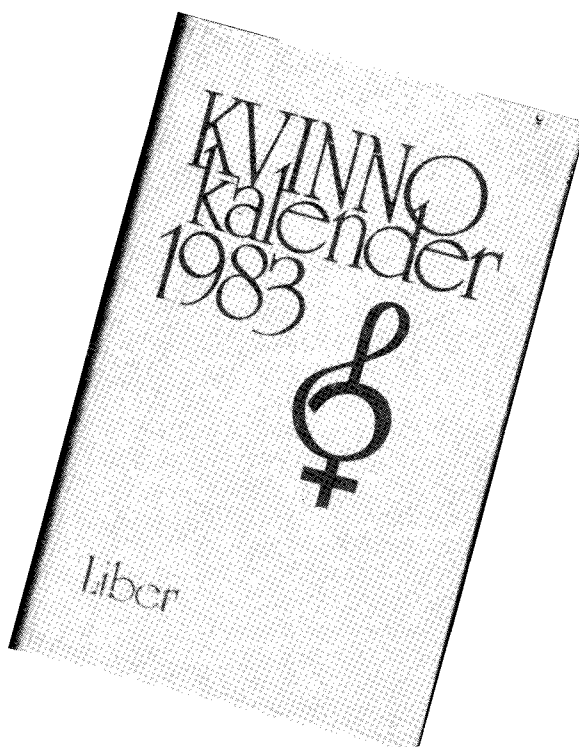
Kvinnor och musik

• Kvinnokalendern 1983 är en vackert ljus blå almanacka som har kvinnor och musik som huvudtema.

Mest handlar kalendern om kvinnor som brutit mot konventioner och gjort "opassande" saker. Text komponerat egen musik, spelat jazz och rock m. m.

Här finns också en skivlista – en unik sammanställning av musik av och med kvinnor. Som alltid finns också aktuell adress- och telefonlista till organisationer intressanta för kvinnor.

Kalendern kostar 50 kr och ges ut av Liber förlag.

- EN MAHMAS
ROMANS -

Coco

© ALVNER - ANDERSSON

- JAVISST, DET VORE
JÄTTEROLIGT ATT TRÄFFA
DIG IMORGNKVÄLL, ROBBAN.

- HEJ LÖTTA, DU ÄR DEN 5:E
SOM JAG RINGER. KAN DU VARA
BARNVAKT I MORGN KVÄLL
TROR DU? ... ÅH, TACK
GODE QUD!

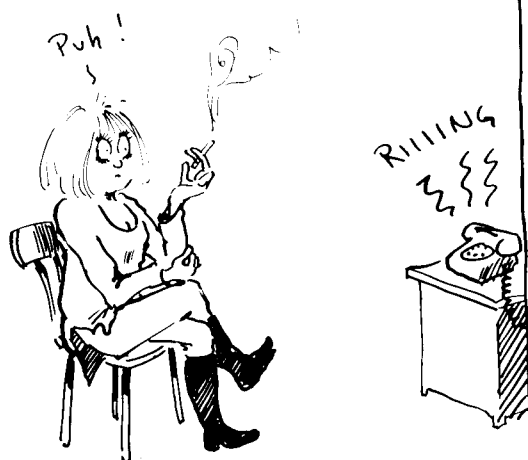
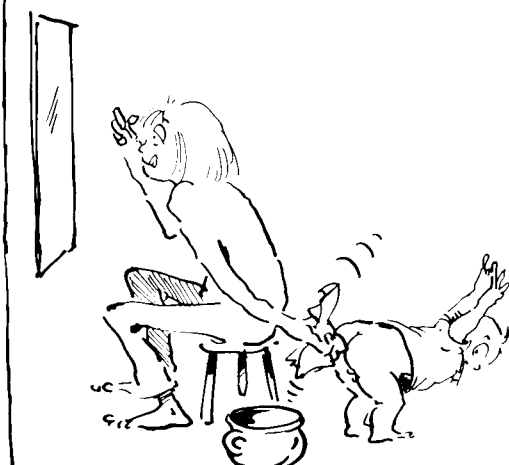
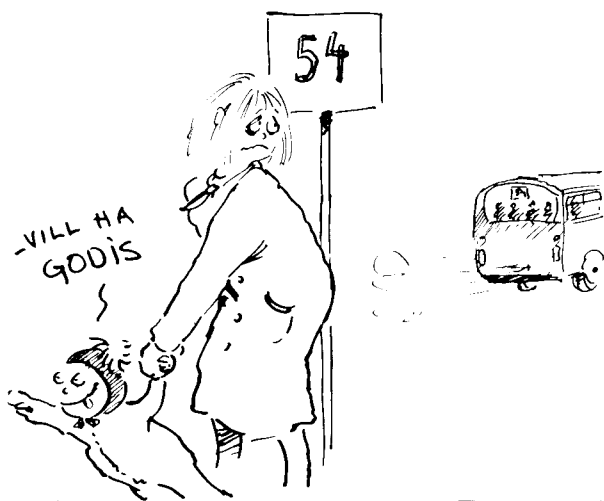

- JAG GÅR
LITE TIDIGARE
IDAG...
JÖBBAR IN DET
IMORGN ISTÄLLET.

... MEN LINUS, VI SKA GÅ
HEM NU...

- JAG VILL
LÄGGA KLART
PUSSLET!!!
JAG VILL JAG VILL

Stockholms Central

söndag e.m. kl 16.40

Jenny åker "hem"

Det är värst när vi är på väg till stationen. Någoting blöder inom mig och jag får lust att gråta. Vi håller varandra i handen, Jenny och jag, och jag tittar på henne ibland. Men jag behöver egentligen inte se på henne för att få veta att hon känner som jag. Hennes hand är liten och varm. Ibland trycker jag den några gånger och väntar. Strax känner jag lika många tryckningar mot min hand och vi tittar på varandra och skrattar.

Jag följer med henne upp på tåget och vi hittar en plats vid fönstret. Hon tar fram tidningen, äpplet och biljetten som ligger bredvid den mjuka hunden i ryggsäcken. Vi kramar varandra och vi säger som så många gånger förr "vi ses snart igen". Prick klockan 16.40 på söndag eftermiddag rullar tåget igång från Stockholms central mot Västerås.

Min dotter Jenny åker "hem".

I fyra år har vi träffats så här. I början när Jenny bara var sex år åkte jag till Västerås på fredagskvällen, när det var "min" helg, och hämtade henne. På söndag kväll körde jag henne tillbaka. När hon var sju år började hon åka själv på tåget. Idag är Jenny tio år.

Jag är en sådan där pappa som skilt mig, men som ändå vill behålla mitt barn.

Att det blev så här är inte mycket att orda om – det är som det är. I åtta år levde vi ihop, Jennys mamma och jag. När vi var tjugofem föddes Jenny och när vi var trettio skildes vi.

Att flytta isär är inte lätt, det är ingenting man beslutar om från den ena dagen till den andra. Visserligen var det jag som tog initiativet, men det blev inte lättare för det. Under de månader vi levde i ett känslomässigt inferno åldrades jag flera år i ett enda slag. Håret blev tunnare och påsarerna under ögonen hade kommit för att stanna. Det blev en erfarenhet på gott och ont. Jag fick en insikt om mig själv som är ovärderlig samtidigt som jag fick ett knippe

skuldkänslor som jag helst vill vara utan. Den skuldkänsla som svider mest är den att Jenny förvägrades rätten att få bo ihop med båda sina föräldrar.

Jag skaffade mig en lägenhet i närheten av min gamla lägenhet och första tiden bodde Jenny varannan vecka hos mig och varannan vecka hos sin mamma. I ett år bodde vi så här. Visst var det svårt för oss alla, med nattliga upprivande telefonsamtal, anklagelser och skuldkänslor – men det gick.

Det var under den här tiden beslutet växte fram. Jag ville utbilda mig vidare för att komma ifrån ett jobb jag inte trivdes med och jag ville också komma närmare Birgitta som jag älskade och som bodde med sina två barn i Stockholm.

Jag flyttade till Stockholm och naturligtvis ville jag att Jenny flyttade med mig. Men hon stannade i Västerås, det var en outtalad självklarhet. Det var ju jag som tagit steget fullt ut och flyttat. Det var ju jag som lämnade Jennys mamma ensam och det var ju jag som bestämde hur saker och ting skulle bli. När jag flyttade hade jag också bestämt mig för att Jenny skulle få behålla sin pappa och för att jag själv skulle få behålla min rätt att få vara pappa.

I fyra år har jag nu träffat Jenny varannan helg, under längre lov och på sommaren. Det här är ingen tillfällig nödlösning – det är ett sätt att leva.

Ibland åker jag till Västerås för att vara med Jenny i skolan. Jag är nog där mer än andra föräldrar. När vi går där tillsammans på morgonen är jag lycklig och Jenny sprudlar. Naturligtvis håller vi varandra i handen och båda hoppas vi på att träffa några skolkamrater på vägen. Det är nu jag får träffa dem som Jenny lever tillsammans med i Västerås, det är nu jag får reda på vilka som är bästisar och vilka som för dagen är dumma.

Jenny med sin pappa.

Foto: Göran Assbring

På lektionerna sitter vi bredvid varandra och Jenny är så flitig. Hon räcker upp handen på alla frågorna och stolt sneglar hon på mig när hon fått frågan och svarat rätt. På rasterna leker vi alla kull på skolgården och det är ofta jag som blir jagad.

Det är när vi går från skolan det där onda griper tag inom mig. För snart går tåget till Stockholm igen. Det är nu Jenny säger att hon inte tycker att jag ska åka.

– Kom med hem och titta hur marsvinet har växt. Och om du vill kan du stanna till i morgon, du kan sova i mitt rum.

Såret börjar blöda igen. Vi har ju pratat om det här så många gånger, men det spelar ingen roll. Känslan av att vilja ha mer kommer alltid att finnas där. Jag vill vakna en vanlig morgon och äta frukost tillsammans med Jenny!

Jag vill veta vad hon tänker på innan hon somnar! Jag vill sitta och traggla läxorna tillsammans med henne!

Inte bara varannan helg.

Jag vet att Jenny är stolt över mig. Det märks på henne när hon vill visa upp mig för sina kompisar. Det är inte så att hon presenterar mig som sin pappa, nej, det är mycket enklare än så – det är bara självklart att jag är med och att jag är hennes pappa. Om det är några som inte genast förstår vem jag är förklarar jag snabbt hur det ligger till. För jag är stolt över Jenny.

På kvällen innan hon ska somna och alla de där frågorna om krig och fred och liv och död dyker fram ur halvmörkret, och då vi ligger bredvid varandra och försöker förstå, det är då vi är nära varandra. Då spelar vi på strängar som vibrerar samtidigt.

Men det tar tid att nå dit. En helg är alldeles för kort och varje gång vi träffas är det som att börja lite grann på nytt – trots att vi pratar i telefon nästan varje dag. Första dygnet är vi bara snälla mot varandra. Det är mycket att prata om – skolan, kompisarna och allt det där som vi aldrig hinner prata om i telefon. Det gäller att lappa ihop två helger med vad som hänt däremellan – att få kontinuitet i det som händer.

Nästa dygn har vi kommit varandra mycket närmare men då är det redan söndag och klockan 16.40 går tåget tillbaka till Västerås.

Härligt är det när vi kan vara tillsammans en lång tid. Som på somrarna. I somras åkte vi allihopa i en VW-buss till södra Frankrike och bodde i ett hus som vi hyrt på landet.

Jenny har fått en lillasyster i Stockholm. En syster är något som hon har längtat efter. Visst hade det gått bra med en bror också – men en syster är en syster. Det var inte så att systern bara damp ner en dag. Vi hade ordnat det så att Jenny fick vara med under förlossningen. Jack och Helena, de andra barnen, var också med.

När allt var över kom barnmorskan in med te, saft och smörgås. Sen satt vi där allihop runt sjukhussängen, sammansvetsade och trött fnittrande, och käkade smörgås klockan halv åtta på morgonen.

Vi hade mycket att prata om den dagen, Jenny och jag. Men allt hann vi inte klara ut.

Dagen efter åkte hon till Västerås.

Jag vet att det kan komma en dag när Jenny vill flytta till oss i Stockholm. Naturligtvis skulle jag vilja det. Och det vet Jenny att jag vill trots att jag aldrig sagt det till henne. Jag vet också att även om hon skulle vilja flytta till Stockholm är det inte säkert att det blir av. För samma starka känslor hon har mot mig har hon också mot sin mamma som inte kan tänka sig att Jenny flyttar. Och kan vi inte alla tre komma överens så blir det ingen förändring. Och det går faktiskt att leva så här också. Jenny har löst prolemet på sitt sätt. Vi flyttar tillsammans allihop, menar hon. Och om inte det går så vill hon bo på båda ställena samtidigt.

Bo Levin

SKV:are – fredsarbetare

Synonym, ja naturligtvis. SKV bildades ju för snart 70 år sen just för att ge starkast möjliga protest mot krigsmolnen som då liksom nu flockades vid horisonten. Men vi är starkare idag. Fast vi skulle kunna vara ännu starkare.

Fredsarbetet har alltid varit högt prioriterat i SKV. Naturligtvis, allt annat konstruktivt arbete är beroende av att vi har en värld i fred. Att vi utan fruktan och misstro mot varandras avsikter kan utbyta tankar och erfarenheter tvärs över vårt klot, som i våra dagar, tack vare kommunikationer av olika slag, har blivit så litet och så sårbart.

Men Ingrid Sjöstrand, fredsarbetare och gudabenådad poet med tänkvärda små ord och funderingar, har skrivit att "fred är inte bara frånvaron av krig". Nej, förvisso. Fred är också en värld att leva i. En värld värd att försvara.

På SKV:s program står också kampen för ren miljö att bevaras till våra efterkommande. De vyer av skönhet som sedan barnsben finns på Din och min näthinna skall också en gång våra barn och barnbarn kunna läka sin själ med. De må sedan finnas här eller i Afrika, i det storslagna Ural eller Klippiga Bergen.

Vi måste kämpa för jämställdhet i vårt samhälle. För mäns och kvinnors lika rätt. Men också för alla människors lika rätt oavsett kön och ras. För kroppsarbeters och tankearbeters, för barns och vuxnas. Ack ja, vi har ännu lång väg kvar. För en enskild människa kan det se hopplöst ut, tillsammans är våra möjligheter annorlunda. Vi lär av varandra, vi mäter bärigheten av våra synpunkter. Kom med!!

Vi i SKV behöver Dig. Vi behöver nya friska idéer, nya friska krafter.

Du ensamstående mor eller småbarnsförälder. Du som har insett vad kampen gäller eller Du som söker en gemenskap för Dina tankar. Vi har avdelningar på många platser i Sverige. Där vi inte har, kan vi hjälpa Dig att starta en ny.

Var inte passiv!! Kom med!! Skriv eller ring någon av våra kontaktombud eller till förbundsexpeditionen. Eller Du fyller helt enkelt i nedanstående kupong och skickar den till: SKV, Solidaritetsrörelsens Hus, Barnängsg. 23, 116 41 Stockholm

E. A.

Kupong

- ☐ Jag vill veta mer om SKV
☐ Jag vill bli medlem i SKV. Närmaste avdelning för mig är

Namn:

Adress:

Tel nr

Nästa stora kvinnokrav: Sex timmars arbetsdag!

□ När vi diskuterar mansroller, kvinnoroller och möjligheten att förändra dem blir ofta svaret, att med sex timmars arbetsdag för alla skulle möjligheterna öka. För män att genom vård av barn ändra sina attityder, för kvinnor att genom förvärvsarbete stärka sin självkänsla, för båda att genom delat hemansvar göra dem mer jämställda.

Detta är bara en fördel med sextimmarsdagen. Det finns flera. Hur ser vår arbetsdag ut nu egentligen? Är du småbarnsmamma jobbar du halvtid eller inte alls, är du småbarnspappa, har du ökat din arbetstid, är du aktiv i föreningar och partier hinner du inte med dina personliga intressen också på din fritid. Alltför mycket av din tid går åt till att arbeta.

Men är vi inte här på jorden för att arbeta i "vårt anletes svett"? Den lutherska moralen sitter i vår ryggmärg, vi är inte här "för att roa oss", först arbetet, sen nöjet.

Kompakt motstånd

Det är ett tag sedan 8-timmarsdagen genomfördes och sedan dess har arbetstiden inte blivit kortare. Däremot har produktiviteten under detta århundrade tolvdubblats, och efter åtta-timmarsdagen nästan fyrdubblats. Men vill löntagaren ha kortare arbetstid? Undersökningar har visat att i Sverige föredrar en majoritet kortare arbetstid framför höjda löner. Men LO har sagt nej till sextimmarsdagen och från arbetsgivarna är motståndet kompakt. Varför?

Den bedöms som orimlig och ekonomiskt fördömande. Som om 40-timmars veckan är en helig lag, som om den mikroelektroniska revolutionen är i färd

med att avskaffa miljontals arbetstillfällen, som om viljan att leva mer är något syndigt, som om arbetslösheten inte ständigt stiger bland kvinnor, unga, som om utslagningen inte ökar.

Hundratusentals små och stora chefer ser med fasa på ett samhälle där inte arbetet är huvudinnehållet i vår dag. En ökning av fritiden är ett hot mot den bestående ordningen.

"Instinktivt föredrar de en ökning av arbetslösheten framför en ökning av fritiden", skriver André Gorz, "ty arbetslösheten bidrar till ordningen: då det är ont om jobb, går de få som finns till de flitiga och skötsamma. De avvikande, de långhåriga, de uppkäftiga blir utan".

Och vad skulle vi inte kunna hitta på att göra med ökad, kollektiv fritid? Starta kooperativ, odla jordlotter, men också arbeta politiskt, undersöka, forska. Sätta fingret på varje siffra och fråga: Hur kom den hit?

Kommittéer bildas

Men nu är det tyvärr inte så att sextimmarsdagen skulle kunna lösa arbetslösheten i Sverige. Det finns undersökningar som visar att vi idag har i vissa yrkesområden och regioner högre siffror än vad en minskad arbetstid skulle kunna suga upp.

Hur ska den då genomföras?

Tidigare arbetstidsförkortningar har skett lagstiftningsvägen. Detta har lett till att produktiviteten har höjts, men också till att fler har anställts. Ökade lönekostnader leder till höjda priser, men också till ökad efterfrågan i Sverige. Det finns andra faktorer som påverkar produktionen mer än arbetstidsförkortningar, det är t. ex. världsmarknadens efterfrågan och regeringens övriga politik. Det är över huvud taget svårt, för att inte säga omöjligt, att förutsäga arbetstidsförkortningens verkningar. Men det är verkligen ett krav som är värt att kämpa för.

I Sverige upprättas nu kommittéer för sextimmarsdagen. Sådana finns redan i Danmark. Där kräver man full lönekompensation för arbetstidsförkortningen. Hur mycket kostar inte arbetslösheten idag, frågar man sig. Och det finns andra sätt att arbeta för sextimmarsdagen. I Göteborg har man börjat med tvärfackligt samarbete för kvinnor.

Eva Ekelöf

FACKSAM

• Facksam i Göteborg är en nybildad facklig intresseförening för kvinnor. TCO, SKTF och SKAF är representerade i gruppen. Syftet med Facksam är att dela erfarenheter, stödja kvinnokrav och hålla kontakt mellan kvinnor på olika arbetsplatser.

• Ordet "solidaritet" har i fackliga sammanhang inneburit solidaritet med det egna facket men inte med andra. Facksam vill stödja de fackliga arbetande som verkar för en bred solidaritet mellan organisationerna.

• Angelägnast för Facksam just nu är att stödja kravet på sex timmars arbetsdag.

I januari planeras ett möte med Gunnar Adler-Karlsson där jämställdhet, ekonomi, arbetsmiljöfrågor m m ska diskuteras. Mer information om Facksam har;

Zaida Hagman
Regnvädersgatan 4
417 32 Göteborg
tel: 031-54 19 94

Du ska tro att du är något!

Guðrún Hjelt i Stockholms-tidningen har omvandlat Aksel Sandemose's Jantelag, ett exempel på förtryckets budord, till en Jantelag för kvinnor och män, pojkar och flickor. Fast redan i mitten av 70-talet kom de nordiska kvinnornas version: Jentelagen.

Så här lyder i alla fall den nya svenska upplagan:

1. Du skall tro att du är något.
2. Du skall tro att du är lika god som alla andra och alla andra lika goda som du.
3. Du skall tro att du är lika klok som andra, ibland klokare.
4. Du skall veta att du är lika

bra som andra. Om du vet att du gör ditt bästa kan du uppskatta dem som är bättre.

5. Ibland vet du mer än andra.
6. Du är inte förmer än andra, men du är enastående som alla andra.
7. Du duger till mycket.
8. Skratta åt dig själv och din värld, det gör dig fri.
9. Du skall tro att många bryr sig om dig.
10. Du skall tro att du kan lära andra en hel del och lära av dem.
11. Varför? För att du är någon, en som behövs.

Något för alla nedtryckta flickor att sätta på anslagstavlan.

DRÖMMEN OM ETT SOLIDARITETENS HUS HAR BLIVIT VERKLIGHET

Illustration: Ulrika Johansson

Nu har vi flyttat

Längst bort på Söder i Stockholm, vid Hammarbyhamnen, ligger några gamla hus bakom en gul mur. Husen är från 1700-talet och har varit fabrik, linneupplag, skola. Det största har varit spinnhus.

Dit har vi nu flyttat, SKV och Vi Mänskor. Det har blivit Solidaritetsrörelsens Hus. Olika solidaritetsföreningar har tillsammans bildat en ekonomisk förening och hyr huset av

kommunen. De som ingår är, förutom SKV, Afrika-grupperna, Svalorna, Utbildning för Bistandsverksamhet, Internationella Arbetslag m fl. I huset finns också ett tryckeri, "Tryck bakom orden", och det skall så småningom bli en restaurang också i de gamla valven längst ner i huset.

Vi har redan upptäckt en massa fördelar med att bo ihop, så många föreningar, förutom

att hyran har blivit lägre för oss. Vi kan köpa in papper och annat ihop, vi skall ha ett bibliotek och samlingsrum, vi kan göra varandra tjänster och gentjänster som underlättar arbetet.

I två rum med snedtak, längst upp i huset bor vi. Kom gärna på besök när du är i Stockholm.

Pia Axelsson

SKV:s och Vi männskors nya lokaler

Eva Ekelöf

NÄR VI ÖPPNAR STIGARNA MOT EN BÄTTRE VÄRLD ...

ANGOLA BEFRIAT...MEN VAD HÄNDE SEDAN?
ÄN KÄMPAR LANDET MOT SYDAFRIKAS STÄNDIGA
ATTACKER OCH FLYKTINGSTRÖMMARNA VÄXER
I SÖDRA ANGOLA. STÖD SÖMNADSKOOPERATIV I
ANGOLA! POSTGIRO 22 69 67 - 8

Affisch

OMA-gruppen, som arbetar med systugorna i Angola och som ni kunde läsa om i förra numret av tidningen, har gjort en vacker affisch i vitt, svart och turkos som de säljer för 10 kronor. Pengarna går till insamlingen. Affischen kan ni beställa från oss. Den pryder sin plats i alla sammanhang. Den är gjord av Chie af Geijerstam i träsnitt. För övrigt är pg numret till insamlingen 22 69 67-8.

Kalender

För tredje året i rad utkommer nu Kvinnokonstkalendern. 1983 års kalender visar målningar, etsningar och textila bilder på temat kärlek från de senaste femton åren. Bilderna berättar om kvinnors drömmar och om kvinnors liv, om kvinnoroller och mansroller i upplösning och förvandling, om kollisioner mellan arbetsliv och samliv och behov av eget liv. Tolv kvinnliga konstnärer medverkar. Kalendern kan beställas från Kvinnoförlaget, Östra Vallgatan 25, 223 61 Lund. Den kostar 25 kronor.

BRYSSEL 8 MARS

• 1983 kan du demonstrera i Bryssel 8 mars. Fredsam i Göteborg ordnar bussresa dit den 6-9 mars med inkvartering för 1.050 kronor. Anmälningssavgift 250 kronor sätts in på pg 441 06 37-5, Kvinnor för fred, och är bindande.

Men varför måste man till Bryssel för att demonstrera? Jo, den här demonstrationen är mot utplacering av kärnvapenrobotar i Europa. Enligt NATO-beslut i december 1979 skall 464 amerikanska kryssningsrobotar och 108 Pershing II-robotar utplaceras i fem västeuropeiska länder 1983. Mot detta protesterar Europas kvinnor i Bryssel 8 mars, utanför Nato-högkvarteret och i staden.

Ytterligare information lämnas av Haga Bokcafé tel 031-14 73 40.

Kvinnor i mansjobb

Läste i en notis att arbetslösheten bland utländska medborgare är dubbelt så hög i Sverige som för befolkningen i övrigt. Det är AMS som rapporterar. Vidare framgick det att de utländska kvinnorna i Sverige i större utsträckning än svenskor, arbetar inom traditionellt mansdominerade yrken, medan de utländska männen oftare än svenska finns inom kvinnodominerade yrken.

Man frågar sig om vi svenskar kanske måste åka utomlands för att bryta mot vårt yrkesvalsmönster, som är det mest könsrollsbundna i Europa.

Fast befolkningsomflyttning som lösningen på det problemet är långsökt förstås. På något sätt måste det väl ändå gå att lösa lättare här hemma.

Ewa

EFTERLYSNING 1

Kan Du snickra? Eller känner Du någon duktig snickare? Till SKV:s kursgård i Dalarna behöver vi en snickare några veckor i sommar. Arbetsledare finns. Hör av Dej till expeditionen.

EFTERLYSNING 2

Bor du på en ort där det inte finns någon SKV-avdelning? Du kanske vill starta en? Ett bra sätt är då att anmäla Dej som kontaktperson i tidningen. Då kan Du få kontakt med andra SKV:are på Din ort. Skicka in Ditt namn och adress till förbundet så kommer Du med på listan med kontaktpersoner.

TJEJTRÄFF 29-30 januari i Jönköping

- Vi är några tjejer i olika åldrar och från olika delar av landet som träffades en helg och funderade över hur alternativrörelserna ser ut och fungerar - både till innehåll och arbetssätt. Vi diskuterade bl a värderingar och jämlikhet.
- Vi träffas igen 29-30 januari på Södra Vätterbygdens folkhögskola och vill gärna bli fler. Då ska vi bl a ha röstbefrielse.
- Hör av dig till Elisabet Ulén, 08-31 08 00, 30 75 32, eller Karin Rehnström, 0173-306 68, adress Rådhusg 16, 740 71 Öregrund. Anmälan senast 15 januari.

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Barnängsg. 23, 116 41 Stockholm

Postgiro 50 50 95-0 Insamlingskonto 5 13 23-4

tel: 40 92 05

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.

● Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa och ges samma utbildningsmöjligheter.

● Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval – mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.

● Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.

● Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism. Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish Women's Left Federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, KDV, (Women's International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 129 anslutna organisationer i 114 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har tillerkänts konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

SKV-avdelningar

Arvika
Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel. 0563/802 32

Båtskärsnäs
Lilly Johansson
Box 203
950 54 Båtskärsnäs

Deje-Forshaga
Monica Ranung
Bokliden 20
667 00 Forshaga
Tel. 054/705 34

Finspång
Anna-Lisa Göransson
Grytgölsvägen 24
612 00 Finspång

Gotland
Gunilla Manneke
S:t Klemensgatan 3
621 00 Visby

Göteborgsdistriktet:
Zaida Hagman
Regnvädersg. 4
417 32 Göteborg
tel. 031/54 19 94

Västra Göteborg:
Ingela Goksör
Violgatan 7
421 68 Göteborg
tel. 031/29 68 90

Östra Göteborg:
Erni Friholt
Hornsgatan 7
415 02 Göteborg
tel. 031/21 24 86

Mölndal:
Astrid Gustafsson
Knarrhögsgatan 8A
431 30 Mölndal
tel. 031/27 18 17

SKV:s lokal i Göteborg i Victoria-skolan är öppen:
onsdagar 10-13
torsdagar 17-19

Adr. Linnég. 21
tel. 031/14 40 28

Huskvarna
Ingrid Nilsson
Munkgatan 5
561 00 Huskvarna
Tel. 036/13 74 55

Karlshamn
Sonia Karlsson
Pl 1049
290 72 Asarum
Tel. 0454/291 60

Karlstad
Inger Karlsson
Bergslagsgatan 4
652 22 Karlstad
Tel. 054/15 72 35

Katrineholm
Inger Andersson
Djulgö. 35-37 C
641 30 Katrineholm

Linköping
Elisabet Persson
Skolgatan 9 A
582 34 Linköping

Ljungby
Elsmari Edström
Olöfsg. 26 B
341 00 Ljungby

Luleå
Agnes Wennberg
Krongårdsringen 30
951 00 Luleå
Tel. 0920/195 34

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel. 046/14 94 04

Malmberget
Siv Lundberg
Grevgatan 13
971 00 Malmberget
Tel. 0970/218 26

Motala
Agneta Engren
Sundlingsv. 17
Borensberg

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
tel. 0911/372 76

Sala
Ann Genell
Rosenbergsgatan 20
733 00 Sala
Tel. 0224/137 76

Skellefteå
Christina Nyström
Bölevägen 54
931 42 Skellefteå
Tel. 0910/758 09

Skövde
Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholmsdistriktet
Britta Ring
Råggatan 8
116 59 Stockholm
Tel. 08/43 16 36

Stockholms södra förorter:
Lilly Guilotte
Paternostervägen 36
121 49 Johanneshov
Tel. 08/59 88 92

Stockholms innerstad och norra förorter:
Eva Ekelöf
Valhallavägen 14
114 22 Stockholm
tel. 08/15 33 08

Bromma:
Inga Tell
Mirabellabacken 7
162 36 Vällingby

Spånga:
Kerstin Juneberg
Svinningegränd 14
163 61 Spånga
tel. 08/760 11 72

Södertälje
Sanna Töringe
Holfastvägen 9
151 36 Södertälje

Uppsala
Kristina Östberg
Vaktargatan 30 A
754 22 Uppsala

Växjö
Ragnhild Möller
Frejders väg 3
352 55 Växjö
Tel. 0470/814 61

Örebro
Katarina Sandström
Sturegatan 10
702 14 Örebro

Den ensamman mamman utstött och föraktad av alla

□ Horan i bondesamhället – det var den tidens ensamstående mamma. Om de föreställningar som fanns runt henne har Jonas Frykman skrivit en avhandling. En bitvis mycket uppskattande läsning från en grym tid.

I det gamla bondesamhället hade var och en sin klart bestämda roll. Arbetena var uppdelade i manligt och kvinnligt med olika sysslor och olika djur. Männen arbetade ute på fälten, kvinnorna inomhus. Att sköta hästen var karlfolksgöra medan kon, hönsen och katten hörde kvinnfolken till. Den gifta kvinnan hade få tillfällen till offentligt framträdande. Ett av dem var söndagens gudstjänst, ett annat var kalasen. Vid båda tillfällena var hon mycket noga med att bevaka sin rättmätiga plats. Om nu en ogift mor satte sig innanför en gift, dvs närmare kyrkans mittgång, så kunde den gifta kvinnans barn få horeskåver. Sjukdomen användes som sanktion för att upprätthålla ordningen.

Den flicka som blev med barn var en hora och måste också bära horluva eller horklut. Annars bar de unga flickorna håret bart, medan den gifta måste ha det dolt under en stadig klut.

Avslöja "horan"

Osäkerhet om kvinnans status var farlig. Det gällde då att fastställa den. Blev flickan med

"Linnet ryckes". Linoleumsnitt av Kristina Dahlberg efter foto från 1880-talet av Severin Nilsson.

barn så var ju saken klar. Så här kunde det gå till i Västergötland.

”Då de var ute och slog kunde det ibland hända att de träffade på en orm. Slog de då till ormen med liestickan (brynet), så fick den en särskild kraft. Slog man till en flicka med den stickan, så blev hon med barn nästa gång hon var med en karl.

Ställd utanför

Straffet vilade tungt på kvinnan. Hennes runda mage var det tydliga beviset. På mannen syntes inget.

”När han knäppt byxorna var det som om inget hänt”. I männens värld hade han varit duktig. Kvinnan däremot var utstött ur sin egen värld. Så länge hon uppträdde ödmjukt och undergivet var allt väl, och ingen skällde henne för hora. Men om hon uppträdde utmanande eller trädde den kvinnliga sfären för när så var hon farlig.

Skåver, riset, ältan eller den lee sjukan var andra namn på rakitis eller engelska sjukan. En bristsjukdom som förr var vanlig hos småbarn. Man kan säga att dåtidens barnavård med inomhusvistelse, brist på dagsljus och sol, lindor och kläder, vitaminfattig kost och amning ända upp i tvåårsåldern, förorsakade D-vitaminbrist hos barnet. Detta sammanhang var länge okänt för läkarvetenskapen, och ingen skulle heller drömma om att söka läkare för den sjukdomen. Man sökte en förklaring på närmare håll. En hora, eller ännu värre, en löndahora hade kommit in och fått se när man badade barnet eller tagit i det.

I en berättelse från 1860-talet talas om en liten pojke som inte var som han skulle. De krokiga benen ville knappt bära honom när han skulle börja gå. Grannfrun konstaterar att han har skärvan. Hade mor varit i närheten

av något lik när hon gick med ”heren”? Nej, det hade hon inte. Det var ingen död i slakten och någon begravning hade mor inte varit på. Då är saken klar, sa Stina. Heren har horskärvan. Han har suttit i knät på en löndahora, då kan du vara alldeles säker på.

Det är omöjligt, svarade mor. För jag är alldeles säker på att här inte vatt någon annan än Blomgrens syster Tilda. Och hon är väl ingen löndahora?

Men sjukdomen söker sin förklaring, och boten är att väga pojken i ett par byxor eller ett lintyg tillhörigt den misstänkta kvinnan. Och när Tilda äntligen gjort sin vårbyk och hängt ut den på tork passade mor på, på kvällen. Hon fick tag i ett lintyg och vägde pojken i rappet och sen bar hon det tillbaka igen utan att bli sedd.

”Herren började krypa på sig!” med detsamma. Det var på våren han vägdes och innan hösten kom var han som en annan mänska. Solbränd och kraftig och benen hade börjat rakna och bli bärkraftigare. Mor brukade berätta att skräddarens Stina sade till min mor, när hon såg att pojken blivit återställd: ”Då är hemskt roligt att din here blitt så bra. Men det är förskräckligt lessamt att Blomgrens Tilda ska va en löndahora. Jag har förstås alltid trott na om tocket. Men nu sen heren blev bra så vet en ju bestämt.”

Så länge förhållandet med grannfrun var gott fanns det ingen anledning att begagna sig av denna visshet. Men den kunde parasas om ett vapen om man senare skulle vilja säga upp bekantskapen, med den inte ont anande grannfrun.

Tjurlycka

Horan hörde till mannens sfär. Hon fick arbeta ute, och mötte man henne på vägen bringade

det tur för en karl. Käringsmöte (gift kvinna) om man skulle på jakt eller fiske, eller leda kon till tjuren, var rent bedrövligt.

Då var det lika bra att vända om. Kon ”tog” sig ej då. En anständig kvinna skulle helst stå inne vid spisen. Horan däremot hade kraft att påverka det lyckosamma skeendet. När en ko skulle ledas till tjuren för betäckning, anförtraddes detta helst åt en kvinna som fått en ”lösunge”. Då var det säkert att kon inte ”gjorde om” utan blev ”tidd”, berättas från Dalsland.

Jonas Frykmans bok är bitvis en ganska uppskakande läsning från en grym tid. Han går även in på sedernas förändring med det gamla samhällets upplösning. Visst kunde obesuttna hålla ihop även om de inte hade råd att gifta sig men mycket berodde på arv och ställning.

”Blev en bonddotter i grossess blev det skandal. Fick hon ett oäkta barn blev det en katastrof. Hela familjen blev utskämd. För torpardöttrar och pigor var det inte så illa. Man kunde ju inte bättre vänta av dem, sas det.”

Visst kunde även fadern få skämmas, om han inte tog hand om sitt barn. 1011 män fick 1860 stå till svars inför domstol. Det året föddes 12 181 barn utom äktenskapet. Fadersmål var alltså inte helt ovanliga, men om fadern var en ansedd man så hade inte flickan, som dessutom så tydligt visat vad hon var för en, så värst mycket att sätta emot.

”Fadern däremot fick kanske lida smälek strax, men hade han friat sig med edsgång, så hade han sitt anseende likaväl och blev vald till skolråd och kyrkvård, medan modern satt med sitt barn i fattigdom.” □

Kristina Dahlberg

Malin Ek i rollen som Gerd.

Filmen om **MAMMA...**

– Livet borde kunna rymma allt. Arbete. Barn. Kärlek. Det är självklart. Men det går bara inte.

Det här sägs i bastun på Sturebadet i Stockholm i början av 40-talet, ord som är lika aktuella idag. Orden är Gerds i filmen "Mamma", en så kallad smal film som gått oväntat bra. Det är Suzanne Ostens film (hon har skrivit manus tillsammans med Tove Ellefsen) om sin mamma som aldrig fick förverkliga sin dröm, att göra film. En film om en hjälte, en kvinnlig hjälte, som aldrig ger upp. Suzanne har gjort filmen istället, om en stark modig kvinna. Men inte om en schablonartad hjälte, utan ett spännande kvinnoporträtt, fyllt av motsägelser.

Filmen handlar om när Gerd (spelad av Malin Ek) under några intensiva år under andra världskriget skriver det ena filmmanuset efter det andra,

envis i sin tro på sig själv och på att kunna förmedla viktiga insikter. Manus till filmer som i ett genomrutat samhälle klassas som ångest-verklighetsfilm. Filmer som inte får plats bland all verklighetsflyktande pilsnerfilm.

Så småningom blir Gerd filmkritiker istället. Hon gifter sig med en vanlig man, när hon inte kan få sin drömhjälte. Långt senare hamnar hon på sinnessjukhus.

– Om jag bara kunde förstå varför, säger Suzanne Osten.

Pusselbitarna är många. Filmen är fragmentarisk, precis

som verkligheten. Surrealistiska scener blandas med realistiska, drömsekvenser med dokumentärer från andra världskriget. Kanonrören sträcker sig som penisar mot himlen. Korta ögonblick av lycka blandas med rädsla och ångest. En händelse kan dyka upp i ett helt nytt sammanhang.

– Livet är ingen berättelse med början och slut. Då ska inte film vara det heller, säger de unga filmskaparna i "Mamma".

Hon är så säker, Gerd. Säker på vad hon vill, säker på sina drömmar, på sina känslor. Hon är vacker. Hon är intelligent. För en man skulle förmodligen

Malin Ek och Moa Stridbeck i filmen "Mamma".

framgångarna ligga i öppen dager. För henne finns det bromsar överallt. Hon måste skriva om och skriva om. Är hon för duktig, är hon ett hot mot omgivningen? Hon har en idé som hon tror på, hon är professionell, hon har en stark vilja. För män brukar detta vara nog. Men för en kvinna . . .

Gerd har en självklar medvetenhet om sin egen identitet, att hon är vacker, att hon betyder något. Hon kan skratta åt den eldfulle älskaren som visar klösmärken efter sin älskarinna och säga åt honom att arbete är det viktigaste för henne: – Då

tappade han allt intresse för mig!

Hon tror på sin egen suveränitet.

Men Gerd är ensam i sin suveränitet. Visst har hon vänner, men det är supporters. Egentligen är hon sig själv nog, men hon tar emot assistans, så länge det passar henne. Kanske är det det som blir hennes undergång, hennes okuvlighet på gränsen till fanatism och hennes ensamhet.

– Måste du vara så jävla ärlig, säger en av hennes älskare.

– Du tror att du är Gud Fader själv, säger en väninna och går i protest: – Jag är ingen dörrmatta.

Bara i några scener är Gerds dotter med. Mamma och dotter arbetar parallellt, koncentrerade var och en i sitt men samhörigheten finns där ändå.

Gerd kan vara mycket grym. Dotterns pappa kör hon ut, vänninnan går i protest, beundraren struntar hon i.

Förutom mycket annat är det här en rolig film. Bland annat med roliga elaka porträtt av Ingmar Bergman, Bertold Brecht och Thor Modéen.

Jag tycker mycket om den här filmen. Den tål att ses om, flera gånger, man upptäcker nya perspektiv. Egentligen är den en pessimistisk film, Gerd bryts så småningom ner av alla motgångar. Men en ljuspunkt är ju att Suzanne Osten hennes dotter, nu gjort den här filmen.

□

Ann Rudberg

Samtal med Peggy – ett historiskt dokument

□ Folkets Bio i Stockholm har öppnat igen. På Vegagatan har de inrett en källarlokal med två visningsrum och ett kafé. Premiärfilmen var "Samtal med Peggy" av Leo Hurwitz. Det är en fyra timmar lång film, ett kärleksporträtt av Peggy Lawson och samtidigt ett historiskt dokument. Det är en långsam film. En meditativ film kallde han den själv. Han vill att besökaren hela tiden skall anknyta till sej själv, sina egna erfarenheter, när hon ser filmen.

Leo Hurwitz har gjort film sen 1931. Samtal med Peggy började han göra 1972. "Mitt livs största utmaning", säger han själv.

I filmen skildrar han vår tids historia genom Peggy Lawsons liv. Det handlar bl. a. om 30-tals depressionen, andra världskriget, spanska inbördeskriget, atombombsfällningar och Vietnamkriget. Avsnitt av hans tidigare filmer finns med: *Native land* om fackföreningsrörelsen i USA, *Strange victory* som konfronterar det Amerika, som just besegrat fascismen i Europa, med den fascism som finns inom dess egna gränser.

Långa sekvenser i *Samtal med Peggy*, skildrar naturen och dess växlingar. Ömsom en mans, ömsom en kvinnoröst upprepar, berättar om Peggy

och om tiden, i diktform. Jag vill citera några:

*I pay my respect to you,
sweet woman of the earth*

*woman of the landscape
of the autumn
of the water
of the grass . . .
Peggy lived to September
to the turn of the season . . .*

*Her ashes are here
at the roots of the tree.*

(Jag ger dig min hyllning, jordens ljuva kvinna landskapets kvinna, höstens, vattnets, gräsets, Peggy levde till september, till årstidsväxlingen. Hennes aska finns här vid trädets rötter.)

Leo Hurwitz väver samman naturen och människorna, det förflutna och framtiden.

*The tree I see is in me
The tree I see is in me
The child I was is in me*

*The present shuttles into
past and future.*

(Trädet jag ser är i mig, trädet jag ser är i mig, barnet jag var är i mig. Nuets skyttel väver samman förflutet och framtid)

Samtal med Peggy är lika mycket en politisk film som en kärleksfilm. I centrum står fascismen.

Peggys plakat från en Vietnamdemonstration.

*How do you grasp fascism on an ordinary day?
How do you hold on to the known?
The deep cry moves into memory.
The ordinary day moves into memory.*

(Hur kan man förstå fascismen en helt vanlig dag? Hur skall man hålla kvar det man vet? Ett skrik blir ett minne. En vanlig dag blir ett minne.)

Jag tror Leo Hurwitz vill visa att vi alla är en del av det förflutna, det finns inom oss och vi har alla ansvar. Liksom vi har ansvar för framtiden.

Framtiden och det förflutna är sammanvävt. Barnet vi var en gång finns fortfarande inom oss. Ondskan finns, fascismen finns, vi måste lära oss förstå den.

There is one thing I need to tell you.

I loved her

(Peggy who is now also in your lives).

But it was not special in that sense.

I loved her the way you have loved

or wanted to love and be loved.

(En sak måste jag säga er.

Jag älskade henne

(Peggy som nu också finns i era liv).

Men det var inget speciellt.

Jag älskade henne som ni har älskat

eller som ni ville älska och bli älskade)

Filmen vänder sig direkt till åskådaren, vi blir tilltalade. Det handlar om känslor, men inte som något privat. Det är känslor som vi delat och delar.

Vi blir omslutna av filmen, av historien, av livet. Det är en stark och uppfordrande film. □

Eva Ekelöf

Sexuella trakasserier

Ett arbetsplatsproblem vi inte vågar tala öppet om

□ Sverige 1982: Kvinnor går miste om jobb för att de inte vill ligga med chefen, kvinnor får dåliga betyg eller sämre arbetsuppgifter för att de avvisar chefens sexuella närmanden.

En hel del av anmälningarna till jämställdhetsombudsmannen innehåller inslag av sexuellt förtryck. Men vanligast är att sexuella trakasserier uppfattas som något personligt och därför inte diskuteras öppet.

Lena Svenaeus är biträdande jämställdhetsombudsman. Hon ger flera exempel på sexuella trakasserier när jag intervjuar henne.

Ett handlar om kvinnan som sökte jobb som programmerare. Personalchefen som intervjuade lovade henne nästan jobbet, sedan föreslog han en gemensam lunch. Över maten blev han personlig och flirtig och föreslog att de skulle åka någonstans "för att bada". Kvinnan tackade nej och gick när maten var uppäten.

När hon ringde för att få besked om jobbet hon nästan blivit lovad svarade en sekreterare kort att platsen gått till annan sökande.

Denna kvinna anmälde saken till jämställdhetsombudsmannen men brydde sig sedan inte om att följa upp den. Det fick rinna ut i sanden.

I andra ärenden till JämO beskriver kvinnor sin rädsla för att få dåliga betyg när de slutar på jobbet där de avvisat chefens närmanden. Andra har fått dåliga och tråkiga arbetsuppgifter av den avvisade chefen.

Att kvinnor ofta blir betraktade som könsvaror i arbetslivet, hur bra de än utför sina jobb, hänger samman med den gamla "arbetsfördelningen" mellan kvinna och man: kvinnans sexuella och reproduktiva förmåga byttes på äktenskapsmarknaden mot ekonomisk säkerhet. Attityder som skapats ur denna tradition kan få till följd att vissa män i arbetsledande befattningar anser sig ge de kvinnliga underlydande "ekonomisk säkerhet" och därmed ha rätt till vissa sexuella förmåner.

Sexuella trakasserier har de senaste åren diskuterats livligt i t ex USA och Kanada. Erfarenheterna därifrån säger att de kvinnor som blir utsatta reagerar ungefär som våldtäktsoffer: de känner sig förnedrade och smutsiga, de lägger skulden på sig själva.

Det kan vara en del av förklaringen till att sexuella trakasserier så sällan diskuteras – och att vi därmed inte vet hur vanligt det är. Undersökningar i USA visar att åttio procent av alla kvinnor i yrkeslivet någon gång trakasserats sexuellt.

Lena Svenaeus använder en bred definition av begreppet: alla fall när kvinnan på arbetsplatsen behandlas mer som ett könsobjekt än som arbetstagar eller arbetskamrat. Alltså även när grabbarna i verkstan tapetserar fikarummets väggar med porraffischer. ◇

Foto: Erja Lempinen

"Vissa män i arbetsledande
befattningar anser
sig ge de
kvinnliga underlydande
"ekonomisk säkerhet"
och därmed ha rätt
till vissa sexuella förmåner."

Svåra sexuella trakasserier mot kvinnor finns på framför allt två typer av arbetsplatser: dels där yrket präglas av könsrollsmönster, och där kvinnor står i serviceposition till männen, dels där någon enskilda kvinna bryter in på en mansdominerad arbetsplats.

I det förra fallet är det i huvudsak cheferna som står för förtrycket, i det senare fallet är det arbetskamraterna.

Den debatt som blossat upp i USA och Kanada har i huvudsak koncentrerat sig på den mer fysiska sortens trakasserier. Ofta handlar det om en överordnad man som gör sexuella närmanden mot en underordnad kvinna. Lika lite som vid våldtäkt är detta egentligen en sexuell företeelse. Det handlar om makt. Enligt amerikanska studier sker trakasserier utan hänsyn till kvinnans ålder eller uppträdande, och utan hänsyn till om hon är gift eller inte.

Ignorera inte

Dessutom visar undersökningar att "trakasserarna" ofta upprepar sig. Kvinnor som utsätts uppmanas att prata med sina arbetskamrater för att ta reda på om andra upplevt samma sak. Och att kolla även med tidigare anställda – om tre sekreterare slutat på jobbet under ett år så kan det mycket väl vara på grund av samma chefs trakasserier.

En amerikansk rapport hävdar att i de fall de utsatta kvinnorna försöker ignorera de icke önskvärda närmandena så fortsätter de eller till och med ökar. Enda sättet att komma till rätta med dem och skydda de utsatta kvinnorna är att via facket ta upp saken och ställa den skyldige mannen till svars. För att underlätta det har allt fler fackförbund i USA och Kanada fått med skrivningar om sexuella trakasserier i sina kol-

lektivavtal. Därmed blir sexuellt förtryck i olika former inte bara omoraliskt och olagligt utan också ett avtalsbrott.

För bara några år sedan fanns inte sexuella trakasserier med i den offentliga debatten i USA och Kanada – nu kommer artiklar, skrifter och böcker i rasande fart. Idag är sexuella trakasserier inte något som diskuteras i Sverige – men de finns.

Hur många av anmälningarna till JämO som innehåller dessa sexuella inslag är osäkert. Lena Svenaeus säger "många" men vågar inte precisera utan att först ha enats med sin chef. Men de är tillräckligt många

för att hon anser att frågan måste börja diskuteras.

På svenska fackförbund har man mycket liten erfarenhet av de här frågorna – i den mån de kommer upp är det spontant under kurser där man har mer tid att prata om sina personliga erfarenheter. På t ex Metall får man dock regelbundet samtal från klubbar där kvinnorna frågar hur de ska komma till rätta med porraffischer som grabbarna sätter upp. Tidningen Metallarbetaren skrev nyligen om en kvinnlig bilmekaniker i Kiruna som sade upp sig från jobbet för att hon inte orkade med det kvinnofientliga könsnacket.

Kines avrättad för sexbrott

■ AP. En direktör vid en fabrik i Jiangsu-provinsen har avrättats sedan han befunnits skyldig till att ha tilltvingat sig samlag med tretton kvinnor på fabriken, skrev den kinesiska fackförbundstidningen Arbetarnas Dagblad på måndagen. En av kvinnorna hade drivits till självmord, hette det. Enligt Arbetarnas Dagblad hade direktören också befunnits skyldig till förskingring av 10 700 yuan (ca 40 000 kr). Den normala avrättningsmetoden i Kina är ett pistolskott i nacken.

Ett problem världen över?

Foto: Eija Lempiäinen

Sexuella trakasserier är ovanliga på arbetsplatser där kvinnorna är starka. På arbetsmarknaden som helhet är kvinnorna en "svag" grupp med större arbetslöshet, lägre löner och färre valmöjligheter än männen.

Råd till utsatta

I den mån man kan överföra de amerikanska erfarenheterna till Sverige är detta några råd man kan ge till de kvinnor som på sina arbetsplatser utsätts för sexuella trakasserier:

- Strunta inte i det!
- Prata med arbetskamrater – de kanske har utsatts för samma sak utan att våga prata om det. I svåra fall: sök upp eventuella personer som slutat på avdelningen.
- För anteckningar – när, hur och hur ofta du trakasserats.
- Ta upp det med facket – det är dess plikt att försvara dig som medlem.
- Beväpna dig med bevis för att du gör ett bra jobb! Ofta försöker den skyldige mannen skyla över dina anklagelser med att du är en dålig yrkeskvinna. (Erfarenheterna säger för övrigt att arbetets kvalitet blir lidande om man störs av sexuella trakasserier på jobbet.)
- Känn dig inte skyldig! Om företaget föreslår en omplacering för att lösa problemen så är det den skyldige mannen som ska omplaceras – inte du. □

Mats Carlbom

De obehagliga minnena

Sexuella trakasserier – vad är nu det för något? Sexuella trakasserier – lite fniss, lite avståndstagande.

”Amerikanskt va?”

”Något nytt dom kommit på.”

”Sånt finns inte här.”

Inte?

”Jaså? Ett fackligt problem i USA?”

”Måste dom ligga sig till jobben.”

”Får dom sparken om dom inte . . .?”

”Det händer väl att man utsätts för jobbiga karlar här också.”

”Ja, jag kommer ihåg . . .”

Så har diskussionen börjat varje gång jag börjat prata om sexuella trakasserier med kvinnor i min omgivning. Eller ”sexual harassment” som det kallas i Kanada och USA. Där är det ett problem som facket ser allvarligt på och som det skrivs böcker om. Här har vi inte ens definierat företeelsen som ett arbetsplatsproblem. För visst existerar de sexuella trakasserier. Även om vi inte pratar om dem.

Det där börjar ju redan i skolan, säger någon. Som tonåring tvingas man anpassa sig till de manliga lärarnas förväntningar på många unga flickor.

Och inte vågar man bråka när man några år senare – ung och oerfaren på den första arbetsplatsen – plötsligt får en hand på bröstet eller mellan benen.

Jovisst finns de sexuella trakasserier.

Även om det kanske hör till sällsyntheterna att en kvinna tvingas till samlag för att få ett arbete. Men förödmjukelserna finns där. Förödmjukelserna som vi står ut med, inte protesterar emot, därför att vi inte vill göra oss omöjliga.

Eller rättare sagt: För att inte arbetsplatsen ska bli omöjlig för oss att vistas på. För på något sätt straffas vi. Det är den orättvisan varje kvinna insett när hon inte besvarar förödmjukelserna med samma mynt. Hon är beroende av sitt arbete och hon är tvungen att kunna fortsätta samarbetet med sina manliga arbetskamrater.

Jag tror att de flesta kvinnor, framför allt i mansdominerade yrken, har erfarenheter av sexuella trakasserier i olika sammanhang. Min erfarenhet är redan att börjar vi bara prata om företeelsen så börjar vi också ”komma ihåg”. Obehagliga minnen dras fram, förnedrande upplevelser gör sig påmind, händelser som förträngts för att man kanske känt

sig skyldig. För också här finns ”skylla-sig-själv-syndromet”: ”Hur kunde han ha fått den uppfattningen om mig?” ”Vad var det jag gjorde som fick honom att tro att . . .?”

Bland de exempel jag fått höra de senaste veckorna är här två från Stockholms tidningsvärld.

En glad och begåvad kvinna börjar ett vikariat på en stor kvällstidningsredaktion i Stockholm. Ganska snart lägger hon märke till den äldre chefens smygande uppmärksamhet och beundran. Det är inte bara hon som lägger märke till det – alla gör det. En dag kommer redaktionsledningen ut från ett sammanträde. De tittar på henne, de skrattar och går vidare. Kvinnan lyckas efter ett tag få reda på anledningen till deras roade miner: Den beundrande chefen har under sammanträdet berättat om sin beundran för kvinnan ifråga och också bekänt sin längtan att få ”ta henne bakifrån”. Men han har också, i ett anfall av självironi, påpekat: ”Men hon är ju så lång. Jag skulle behöva en pall.”

En kort tid därefter fyller den kortväxte mannen 50 år. Redaktionen samlas för att hylla honom. Arbetskamraternas present till födelsedagsbarnet:

En förgyllt, trebent, pall.

Roligt?

Smickrande?

Nej – bara förödmjukande.

På en annan stor kvällstidning inträffar följande: Två frilansjournalister – kvinnor – säljer en artikel till en av bilagorna. En av cheferna tar kontakt och vill diskutera ytterligare uppslag och möjligheter till artiklar. Man bestämmer om möte på en av stans bättre barer. Väl där har ytterligare en chef, en riktig ”överchef”, sällat sig till sällskapet. De naiva frilansarna berättar nu glatt om sina idéer. Men intresset från kvällstidningsrepresentanterna är mycket svalt. I alla fall för reportageidéer. Underliga telefonsamtal pågår från barens foalje. När en av frilansarna till slut föreslår att ”överchefen” ska sluta prata om hennes ögon och istället börja prata allvar och arbete, rusar han förolämpad därifrån. Hans redan ganska berusade kollega råkar försäga sig i sin besvikelse:

– Nu förstörde du allting! Vi som redan fixat en vining.

Några ytterligare uppdrag för de båda frilansarna var det inte tal om.

Pia Axelsson

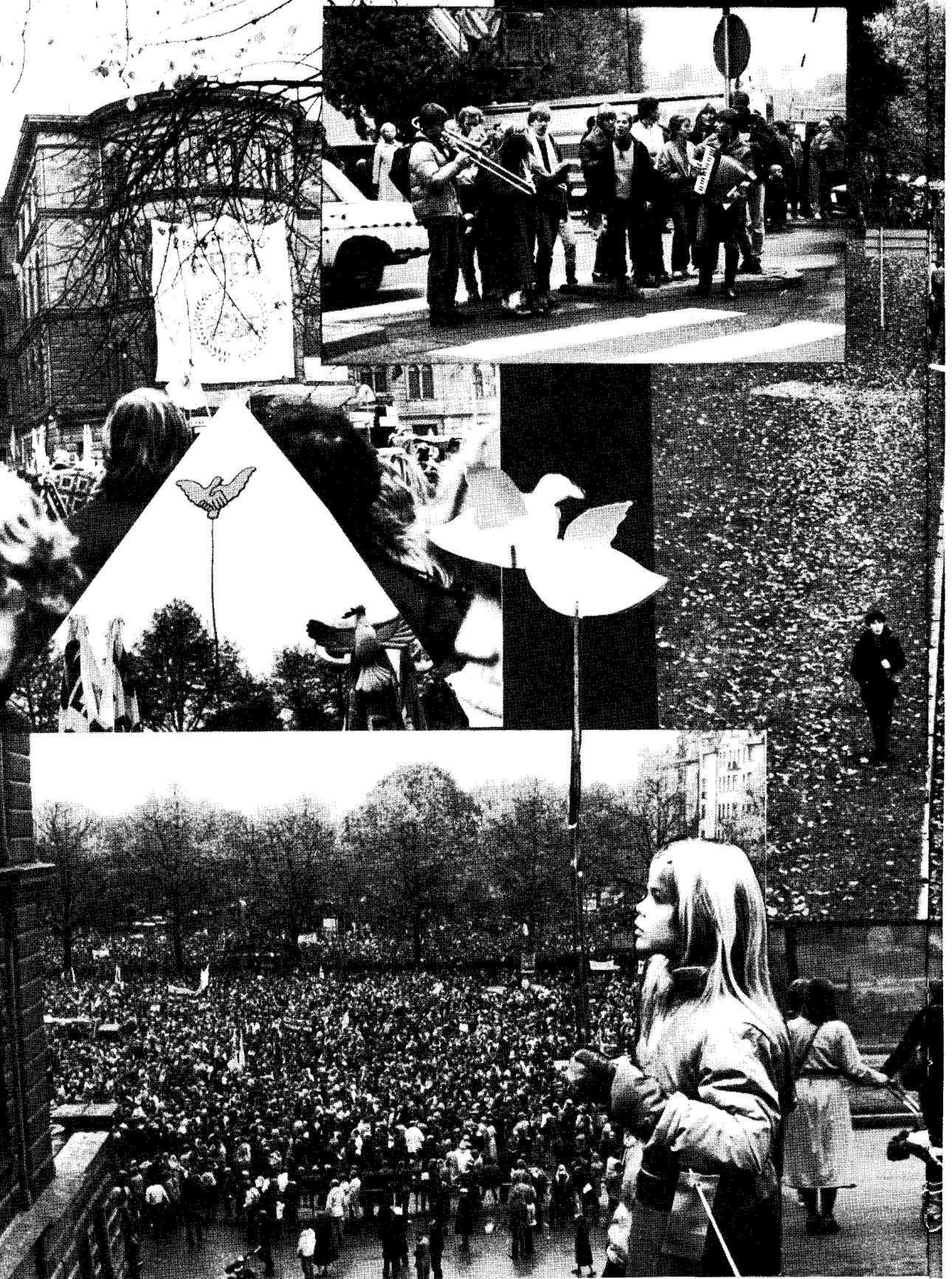

Foto och montage: Eva Ekelöf och Niklas Nordlander

Sven
Lindqvist

En gift mans dagbok

Bonniers

Sven Lindqvist: En gift mans dagbok.

Bonniers 1982

Pris: ca 125 kr

"Det bästa
vi läst
på länge"

– Det var med viss bävan som vi gav oss i kast med "En gift mans dagbok". Skulle vi känna igen oss? Eller skulle vi ohjälpligt känna oss utanför Sven Lindqvists begåvade beskrivning av det långa äktenskapets vardag? Skulle vi inspireras eller bara söka finna argument för våra ofta olika synpunkter på äktenskaplig samlevnad?

Så börjar Agneta och Sven sin gemensamma recension av "En gift mans dagbok." Det är med utgångspunkt från sina egna erfarenheter, och sina nästan 20 år tillsammans, som de här diskuterar boken.

Agneta
och Sven:

– Vi är helt eniga om att boken tillhör de mer fångslande och spännande vi läst på mycket länge. Genomgående har vi stannat för samma skildringar av svårigheter och glädjeämnen i deras långa och seriösa tvåsamhet. Men, som författaren själv säger i inledningen, det är ingen handbok i samlevnad – för oss är boken en vital levnadsbeskrivning, en inspirationskälla.

Agneta: Hur kommer det sig att boken "En älskares dagbok" blev så väl mottagen av manliga kriti-

ker medan "En gift mans dagbok" ratats och förlöjligats med sådan kraft? Är själva ämnet "gift man" en provokation? Klarar män bara av att få erövringen i kärlek beskriven men inte vardagen? Jag får mig en verklig tankeställare efter att ha talat med många kvinnor som varit helt betagna i den gifte mannens beskrivning och som räknar boken till en av de bästa böcker de läst.

Sven: Jag kan inte heller förstå den manliga kritiken – även om författaren på många vis är odrägligt självgod, en riktig Bror Duktig. Sven Lindqvists centrala tankar i boken om "den livslånga kärlekens sällsynta möjlighet, känslans varaktighet och äktenskapet som ett maratonlopp där det gäller att från början ha takt inställd på de långa distanserna" är för mig sedan länge levande principer. Det är visserligen ingen skam att bryta ett maratonlopp, tvärtom kan det vara klokt ibland. Men känslan av att ha fullföljt går inte att beskriva – den måste man ha upplevt.

Om man känner sig i underläge får man behov att på olika sätt

binda sin partner till sig. Jag känner igen mig när författaren ville binda Ci till sig genom ett barn. Ingen vacker tanke – möjligen förstäelig och säkert mycket manlig.

Agneta: Egentligen är det inget överläge/underläge-förhållande. Sven Lindqvist skildrar utan ett för den tiden – och även nu – ovanligt jämlikt förhållande. En överraskning för mig var deras förtänksamma beslut att i den första gemensamma bostaden ta varsitt rum. SL tror att detta bidragit till att göra deras förhållande bestående. Vid närmare eftertanke håller jag med honom. De flesta uppbrott från tvåsamheter som kvinnor initierar handlar mycket om att skapa en egen plats i tillvaron – ett eget rum.

Sven: Jag kan möjligen gå med på att det finns fördelar med att ha varsitt arbetsrum. Men att som familjen L "finna skilda sovrum erotiskt tilltalande" är för mig främmande och rent av hämmande. Och egentligen ser jag det som en svaghet att inte kunna enas om en gemensam arbetsplats. Att kunna klara av sådana praktiska arrangemang tyder på att man kommit långt i jämlikhet. Dessutom tycker jag inte att lyxbehov av det slaget hör hemma i vår tid.

Agneta: Författarens tankar om

den nya kvinnokulturen tycker jag är särskilt intressanta. Han efterlyser ett kvinnligt perspektiv på konsten, på vardagen – ja på livet. De flesta kvinnor i hans närhet förhåller sig relativt kall-sinniga, vilket gör honom besviken. I ett samtal med Sara Lidman i början av 60-talet ställer hon sig också oförstående och anser att Lindqvist är offer för den tidens kvinnoförgudning.

Sven: Över huvud taget är Sven Lindqvist en föregångare i mycket genom sin stora känslighet. Och han har en avundsvärd förmåga att formulera sig klart, ofta provocativt. Många gånger för han fram obekväma åsikter som han vågar stå för. Men han verkar sakna all form av humor.

Agneta: Den centrala frågan i boken blir för mig frågan om otrohet. Lindqvist ger mig ett nytt perspektiv. Genom sin upptagen-

het och sitt absoluta engagemang i väninnan Nilla visar han tydligt vad otrohet faktiskt är. Den vanliga definitionen av otrohet – en sexuell handling med någon annan än den man lever med – förefaller förenklad och inte hälften så hotande som den besatthet författaren beskriver. I själva verket är säkert den otrohet som skildras i boken både vanlig och nödvändig för att primärförhållandet ska få liv och stimulans. Att livet inte är okomplicerat är ingen nyhet. Men att komplikationen är en förutsättning för ett rikare och mer fullödigt liv har aldrig stått klarare för mig än efter att ha läst den här boken.

Sven: Jag håller bara med dig delvis. I ditt resonemang utgår du hela tiden från ett absolut jämlikt förhållande. Men om en part är i

underläge blir den sexuella otroheten en påtaglig manifestation av ojämlikheten. Då stimuleras inte primärförhållandet utan ut-sätts för ett många gånger onödigt hot med ångest och hämndkänslor som följd.

För mig är visserligen problemen kring otrohet – hur man nu definierar detta begrepp – viktiga, men starkast intryck har ändå författarens allvar, och beredskap att omvärdera, gjort på mig. Han har vunnit en klar arbetsseger.

Angeta: och *Sven:* Vi ser nyfiket fram emot Cecilia Lindqvists skildring av familjens långa förhållande. En kvinnlig beskrivning är välkommen som jämförelse – vi är övertygade om att den boken skulle se helt annorlunda ut.

*Agneta och Sven
Gustafsson*

Alltför osjälvständig för att tillföra något nytt

Som ett tidens tecken ger Prisma ut en bok av en man som vill "nära sig" kvinnorna. På 127 sidor ger Lage Johansson uttryck för sitt dåliga manssamvete, dissekerar sin kvinnosyn från pojkkåren i Västerbotten till det moderna samboendet med yrkeskvinnan Karin.

Lage Johansson har många frågor, oerhört många. Sida efter sida sprejad med frågetecken, men nästan alla svar börjar med orden "jag tror". Kanske hade boken blivit bättre om han väntat några år med att skriva den, låtit sin nyvunna "jämfäst" "

*Lage Johansson: Från förförare
till förtryckare
Prisma 1982
Pris: ca 76 kr*

kvinnosyn mogna känslomässigt och bli bättre teoretiskt underbyggd. Mitt intryck nu är att Lage Johansson inte har läst t ex Shere Hites undersökningar om kvinnlig sexualitet – eller inte förstått dem – ty då hade han säkert inte svävat i okunnighet om att även kvinnor kan bli kåta.

"Från förförare till förtryckare" är en i mångt och mycket osjälvständig bok. De för dagen mest opportuna, eller mest uppseendeväckande, åsikterna i kvinnodebatten tas för sanningar. Lage Johansson är ledsen för att han är man, och därmed förtryckare. Han längtar efter kvinnornas "närhet till sina känslor", han konstaterar indignerat att det är männen som för krig. Han granskar självkritiskt arbetsfördelningen i sitt och Karins hem, kommer fram till att han gör det mesta och får även detta till att vara en sorts förtryck.

Varför ger då Prisma ut en bok som denna – en bok som är alltför privat för att vara allmäntillgänglig och alltför osjälvständig för att tillföra något nytt?

Svaret är troligen att i floden av böcker om mans- och kvinnoproblem och jämställdhet är mycket få skrivna av män. Mäns röster saknas i debatten. De manus som skrivs saknar större

konkurrens och därmed sänks kraven. En motsvarande privat pratbok av en kvinna skulle säkert få svårigheter att hitta förläggare.

Till förebyggande av kritik skriver författaren redan i sin bok att han kommer att fördömas av andra män som en svikare och en proffsmjukis. Kanske ligger där en viss insikt över att han helt och fullt ställer upp på

kvinnosidan i "könskampen", att han inte har ett eget, manligt, förhållningssätt till feminismen.

För mig tyder det på omognad. Är man man så är man. Då försvaret svarar man också sitt eget kön i kampen för lika villkor mellan kvinnor och män.

Mats Carlbom

Undanflykter fungerar inte längre

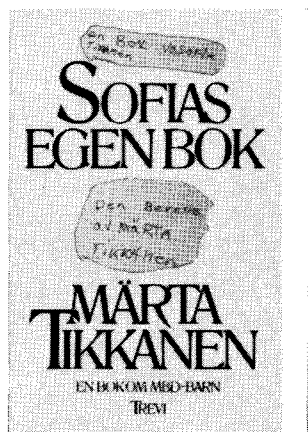
"Det är viktigt att MBD-barnen fångas upp innan de hinner inleda den serie misslyckanden och tillkortakommanden som skolan innebär för alltför många av dem. De har samma självklara rätt som alla andra att få känna att de kan och klarar och duger och är bra just som de är, utan att krypa in i sitt skal eller spela pajas".

Så skriver Märta Tikkanen i sin bok "Sofias egen bok", som handlar om hennes yngsta dotter. MBD är en engelsk term som innebär en lindrig störning eller skada i hjärnan.

Märta Tikkanen beskriver sin undran och oro över dottern innan hon vet varför hon inte är riktigt som andra barn. Hon jämför med de äldre syskonen, hon jämför med jämnåriga. Varför ramlar hon ur stolen utan anledning? Varför går det så dåligt när hon ska leka med andra barn? Och hon beskriver lättnaden när hon äntligen får veta diagnosen MBD:

"Och den är ingens fel.

Äntligen är alla spöken

Märta Tikkanen: Sofias egen bok.

Trevi 1982

Preis: ca 70 kr

borta. Nu väntar vi bara på att få höra vad som kan göras, om vi kan träna medvetet, om skolan kan kompenseras, bristerna avhjälpas, färdigheterna utvecklas. Nu kan vi försöka gottgöra och reparera tidigare dumheter och försummelser.

Vi står äntligen på fast mark."

Men det finns inte mycket resurser. Föräldrarna får ta det mesta. Det finns ingen verksamhetsterapi, ingen musikterapi eller konstterapi, det finns ingen som hinner ta hand om familjerna och hålla kontakt med dem och ge hjälp och stöd i stora och små svårigheter. Tyvärr är det många föräldrar som inte orkar. Skilsmässor förekommer ännu oftare i handikappfamiljer än för övrigt. I bästa fall svetsas man samman av en gemensam uppgift

som är krävande och tung men också full av glädjämnen och segrar. I andra fall blir olikheter och konflikter understrukna, ännu svårare att komma tillrätta med.

Ett barn med handikapp gör att man är tvungen att gå till botten med sig själv, undanflykterna fungerar inte längre, skriver Märta Tikkanen. Det handikappade barnet blir inte sällan mammornas barn. Ofta växer handikappade barn upp med ensamma mammor.

En finsk barnläkare, Katarina Michelsson, skriver på slutet om MBD-barn:

"Jag tror att Märta Tikkanens mod att berätta om sin oro och ångest kan göra att andra föräldrar, de behöver inte nödvändigtvis ha handikappade barn, känner sig mindre utlämnade; här finns oron formulerad. Och hennes envishet och viljestyrka att göra något konstruktivt, hitta lösningar, är mycket inspirerande."

Ann Rudberg

Pinsamt prata om barnlöshet?

"Barnlös? Värdelös?". Så heter en bok som har kommit ut på förlaget Nordan i sommar. Nordan presenterar sig som ett arbetskooperativ med självförvaltning som ingår i Comunidad, ett projekt kring kollektivet som livsform, inom vars ram latin-amerikaner och svenskar verkar tillsammans. Förlaget Nordan tänker bland annat specialisera sig på debattböcker och essäer om alternativrörelsen, kvinnofrågor, ekologi, självförvaltning, kollektiv m m.

Den här boken är ett led i den satsningen. Författare är Kärsti Stiege, Lutt Jeorell, och Beatrice Nettelbrandt-Hogg (barnmorska). De har alla berörts av barnlöshet, berättar de i förordet, de sökte litteratur i ämnet men fann bara Nils Uddenbergs "Leva utan barn" (Proprius förlag 1977). Underligt nog nämner de varken där eller i litteraturlistan boken "Varför barn?", en amerikansk bok som kom på svenska på Forum förra året, där 18 kvinnor berättar mycket personligt om varför de valt att ha barn eller inte. Det är en bok som jag tycker går mycket mer på djupet och därför är betydligt intressantare än "Barnlös! Värdelös?". Visserligen är det här fråga om medvetna kvinnor som väljer att ha eller inte ha barn, men ämnenas tangerar ju varann.

Jag låg och läste "Varför barn?" i en ganska speciell situation, sedan jag genomgått lapa-

roskopi på Södersjukhuset i Stockholm. Så kallades jag till läkarexpeditionen och den kvinnliga läkaren hälsade mig med orden: - Ja, nu kan du sluta med piller. Långsamt gick det upp för mig att hon på detta sätt berättat för mig att jag troligen inte kan bli gravid. Detta på grund av en äggledarinflammation några veckor tidigare. Mina äggledare är hopväxta, hon hade inte kunnat se någonting via laparoskopi (som innebär att man gör ett hål vid naveln och tittar genom med ett smalt rör på de inre organen).

Författarna till "Barnlös? Värdelös!" skriver att barnlöshet länge nog har varit tabubelagt och de vill medverka till att avdramatisera och få igång en diskussion i de här frågorna. Det tycker jag är utmärkt. Jag har alltför ofta mötts av beklagande tystnad när jag tagit upp mitt problem. Människor tycker det är pinsamt och obehagligt att prata om det.

Boken är brett upplagd. Den innehåller bl a intervjuer med frivilligt och ofrivilligt barnlösa och med adoptivföräldrar. Där finns teckningar av bl a Channa Bankier och Marja Penna och utdrag ur böcker av Susanne Brögger och Margareta Sarri. Boken avslutas med en lång dikt av Eva Haglund om känslor i sjukhussteril miljö. Här ett utdrag:

"det tillstötte
komplikationer
inte vad man väntat sig
tio vita rockar
framför min säng
en röst som talar
tjugo ögon som glor
på såret
snyggt snitt
docenten är duktig
vem talar dom om"

Den dikten och en intervju med psykiatern Eva Basch Kåhre är behållningen av boken för mig. Hon säger bland annat att hon tror att en man producerar sämre spermier om han inte vill eller vågar ha barn. Tyvärr är intervjun så kort, jag hade gärna läst mer om vad hon har att säga. Likaså är de andra intervjuerna korta, bara någon eller några sidor, så går man över till nästa. Eftersom författarna valt att göra boken på det här sättet, blir den med nödvändighet ytlig. En stor del av boken upptar medicinska orsaker till barnlöshet, begripligt och sakligt skrivet. Tyvärr finns det rätt gott om korrekturfel i boken och ibland är svenskan dålig, något som jag tycker är irriterande.

Som en första bok i ämnet barnlöshet tror jag den här boken fungerar bra. Men om barnlösa verkligen ska få hjälp på djupet och känna delaktighet med andra människor i sitt problem (om det är ett problem för dom), då tror jag inte den här boken gör särskilt stor nytta.

Ann Rudberg

Sheila Lewenhak

Kvinnoverk

Om skaparkraft och slitgöra från stenåldern till data

Vi själva måste fortsätta kampen

I dagarna har Kommunalarbetarförbundet haft en annons inne i de stora dagstidningarna med rubriken: "Vi går inte tillbaka till spisen". Kommunals kvinnor protesterar mot att svångremspolitik och nedskärningar i den offentliga sektorn orsakar arbetslöshet bland kvinnor. "Många av oss är redan utan jobb. Fler kommer att bli arbetslösa". Samtidigt pågår en debatt om vårdnadsbidrag. För en liten summa skall kvinnorna stanna hemma hos sina barn och inte ut på arbetsmarknaden och konkurrera med männen om jobben. Mutpengar för att förbättra arbetslöshetssiffrorna misstänker man. Vi vet att kvinnors arbetskraft används som konjunkturregulator. Vid konjunkturuppgångar är daghem bra, kvinnorna behövs i industrin, vid nedgång är det sina mammor barnen behöver allra mest.

Ett helt annat perspektiv på kvinnors arbete ger boken "Kvinnoverk" av Sheila Lewenhak. I alla tider, från de första jägar- och samlarsamhällena till idag, har kvinnor arbetat för sitt uppehälle. Samvetsgrant, på 408 sidor, går författaren igenom kvinnors arbete, deras betydelse för samhällsproduktionen, för överlevandet, tidsperspektivet är en halv miljon år. Det gäller betalt eller obetalt arbete, slavarbete och fritt arbete, kvalificerat eller okvalificerat. Hon vill inte

Sheila Lewenhak: Kvinnoverk. Om skaparkraft och slitgöra från stenåldern till data. Övers. av Harriet Clayhills. Wahlström & Widstrand 1982. Pris 133 kr.

skildra kvinnor som offer, utan boken är en hyllning till deras förmåga och skaparkraft.

I de tidigaste samhällena, samlare och jägare, hade kvinnorna det totala ansvaret. Så småningom, i en komplicerad process, genom klimatförändringar, ny teknologi, nya ägarförhållanden, och genom upprättandet av hierarkier i stenålderssamhällena, som kvinnorna själva också bidrog till, nedvärderades kvinnoarbetet och kvinnornas och mödrarnas status minskade. Det stora språnget i männens status kom när de etablerade rätten att göra rövade kvinnor till sina hustrur och när deras kvinnliga släktingar, som var deras överhuvuden, accepterade inte bara att män hade sexuella rättigheter gentemot rövade kvinnor, utan verkligen ägde dem. Kvinnliga fångar blev privat arbetsstyrka, personlig egendom. Detta minskade värdesättningen av kvinnornas arbete för sina män och barn, de klassificeras som "obetald arbetskraft i hemmet".

När slavsamhället övergick i feodalismen hade kvinnorna alltmer blivit instängda i sina hem. I 1500-talets Frankrike ansågs det olämpligt att en kvinna arbetade vid sidan om en man i verkstad.

Inte bara kvinnan själv utan hennes familj och de män hon arbetade med skändes ut. Men egentligen var det inte kvinnan som föraktades utan fattigdomen. Om en man kunde ha en kvinna sysslolös hemma, innebar det att han hade nått en högre position.

Det är omöjligt att på några korta rader referera innehållet i den här boken. Författaren skildrar inte bara kvinnors arbete i Europa utan beskriver också bl. a. Österns och Afrikas kvinnor. Hon håller hela tiden ett globalt perspektiv. Århundrade efter århundrade blottläggs. Författaren har sökt sina fakta i en oändlig mängd källor, som redovisas i noter och en berättande bibliografi i slutet av boken. Vad som framstår klart är att ingenting i dagens debatt egentligen är nytt, utan frågorna har varit aktuella under en mycket, mycket lång tid. Kvinnor har ständigt fört en kamp för att få behålla sina jobb, få någorlunda betalt för dem, helst lika mycket som en man, och för att få drägliga arbetsförhållanden. Uppfinningsrikedom, list, tålmod, ibland våld, har varit deras redskap. Om vi kunde se bakåt i generationerna, om vi kunde vända oss om och se alla dessa kvinnor, som i århundrade efter århundrade kämpat för samma sak som vi! Vi känner vår mor, vår mormor, vad hon har gjort, kanske t o m vår mormorsmor. Sedan

tar det slut. Men här får vi syn på dem. Här klarläggs sambanden. Det handlar alltså om att göra detta arbete synligt, även det arbete som varit obetalt.

En lärdom vi kan dra av de senaste 8.000 åren är att kvinnans ställning i samhället inte beror så mycket på vilken arbetsinsats hon gör, som på om hon lyckas uppnå ekonomisk självständighet och rörelsefrihet, skriver Lewenhak. När kvinnorna började göra andra till slavar och samtidigt själva blev handelsobjekt ge-

nom brudpris och hemgift, när männen tog från dem deras högst värdesatta funktioner inom varuproduktion och handel, då upphörde man också i stor utsträckning att erkänna värdet av den väldiga arbetsinsats som hon fortsatte att göra.

Två faktorer är viktiga i det fortsatta frigörelsearbetet, anser hon. Dels är det lagstiftningen. Dels är det männens vilja att acceptera sin del av ansvaret i hushållsarbete och barnomsorg. Men det finns en tredje faktor,

som är viktigast. Och det är kvinnornas vilja att själva förändra sin situation. Spåren av gammalt slaveri lever kvar när kvinnan är ekonomiskt beroende av en man. Boken, och vår erfarenhet visar, att det är vi själva som måste fortsätta kampen för lika rättigheter och skyldigheter, på arbetsmarknaden och i familjen. Vår frigörelse beror i högsta grad på oss själva.

Eva Ekelöf

Försök till nya strategier i kvinnokampen

Under de senaste tio åren har kvinnor försökt formulera nya teorier och strategier för kvinnokampen, samtidigt som äldre teoretiker återupptäckts. Det är en kombination av socialistiska tankegångar och kravet på sexuell frihet som skiljer den nya feminismen från den tidigare. Men det finns en bred variation av åsikter och man åberopar och kritiserar Marx och andra socialistiska teoretiker utifrån tämligen ytliga kunskaper.

Just nu har jag läst två nyutkomna böcker, som motsvarar detta allmänna intryck. Den första: *Kvinnors livssammanhang. Begränsade strategier och omätliga önskningar*. Bra översatt av Gudrun Utas.

Författarinnan heter Ulrike Prokop och är tysk kultursociolog. Prokop kritiserar alla riktningar inom kvinnorörelsen, från doktrinära socialister till radikalfeminister. De har alla stra-

KVINNOR
LIVSSAMMANHANG
Begränsade strategier och omätliga önskningar

Ulrike Prokop

Ulrike Prokop
Rabén & Sjögren

Ulrike Prokop: Kvinnors livssammanhang. Begränsade strategier och omätliga önskningar. Rabén & Sjögren. Pris: ca 91 kr
Michele Barrett: Kvinnoförtryck. Zenit. Pris: 79 kr

tegier, som inte utgår från kvinnornas verklighet utan styr och manipulerar dem. Strategierna har blivit "självständiggjorda".

Från Engels och Bebel går traditionen att peka på förvärvsarbete som vägen till kvinnans frigörelse. För att få ut kvinnorna planerar man "ett utbud av socialpolitiska åtgärder för att avlasta kvinnan i hemmet." Eller man kämpar för lika representation och framhäver en jämlik rollfördelning i familjen.

Det sistnämnda har nackdelen att förhindra kvalitativ analys av kvinnoproblemen eftersom lika fördelning av hushållsarbetet inte är någon indikator på frigörelse.

De självständiggjorda strategierna om kvinnans förvärvsarbete "har de statliga byråkratierna i både öst och väst i samma utsträckning gjort till sina". Det är en ekonomistisk strategi, som när den tillämpas på kvinnans situation är "marxism som legitimationsvetenskap". Den försöker hindra kvinnorna från att få insikt om sina verkliga behov och intressen. (Sid 39)

Kvinnorörelsens krav på daghem, utbildning, likalön osv är visserligen berättigade och kommer att uppfyllas till viss grad, eftersom de har byråkratisk legitimation, men kvinnofrigörelse är bara möjlig om den grundar sig på kvinnornas verkliga behov.

Kvinnors önskningar måste studeras innan de avvisas som fördomar. Detta försöker nu författarinnan göra i en kvalitativ sociologisk analys.

Prokop använder marxistiska begrepp, när hon utvecklar sina

invändningar mot strategierna. Hon talar om kvinnors produktion av livssammanhang, som är samhälleligt nödvändig verksamhet likaväl som varuproduktionen; om deras produktivkrafter, som är färdighet i behovsorienterad kommunikation, och om produktionsförhållanden, vars viktigaste moment är organisering av arbete i hushåll och familj. I denna avdelning bygger hon sina slutsatser på nyare sociologiska undersökningar och utvecklar tankegångar som är väl värda att prövas och diskuteras.

De senare avdelningarna däremot är en besvikelse. Sin analys av "den politiska, samhälleliga relevansen hos de element i kvinnlig produktion som tillhör produktivkrafterna" bygger hon okritiskt på Freuds teorier med ett enda tillägg: för den lilla flickan skulle inte "den chockartade verkan av åsynen av det manliga könet" få så svåra följder om inte "moderns ogillande av (hennes) tendenser till mognad och oberoende" (sid 30) redan förorsakat psykiska skador.

Kvinnornas produktion och produktionsförhållanden i våra dagar skiljer sig betydligt från de förmögna kvinnornas i sekelskiftets Wien, som var Freuds patienter. Detsamma gäller för Flauberts litterära skapelse *Madam Bovary*, som är det andra exempel Prokov använder. Det måste betyda en del för identitet och medvetande. Så helt historielös och utan hänsyn till samhällsklasser kan man inte vara, om man syftar till att påvisa kvinnornas "emancipatoriska potential", som Prokop gör.

Hennes utläggningar av de romantiska författarna och filosofen Hegels texter kan förbigås med tystnad. Däremot inte behandlingen av Marx och Engels, som är viktiga för kvinnorörelsens teori. Hon vet nog mera om Hegel än om Marx. I hennes tolkning blir Marx närmast hegelian. Här talar han som Hegel

om "sanningen" och om "sedligheten", vilket verkligen inte var det språk Marx använde.

Det är också svårt att känna igen teorin om klassmedvetandet i Prokops tolkning. Tydligt finner hon den alltför mekanisk. Själv ser hon ingen utväg. I kvinnornas deformationer socialkaraktär, deras behovsorientering, jagsvaghet, olustkänslor, vegetativa störningar m m finns visserligen också ett inslag av protest, men eftersom kvinnornas intressen "bara kan realiseras som samhälleliga genom det nålsöga som heter utnyttjandet av arbetskraften", blir de endast objekt för andras intressen, anser Prokop.

Någon "emancipatorisk potential" finns tydligen inte, blir läsarens dystra slutsats. – Eller menar hon att kvinnorörelsen ska kräva lön för hushållsarbete och kvinnorna tillbaka till hemmen?

Beträffande Engels, som utsätts för nedgörande kritik, så är det visserligen sant att de "reformistiska strategierna" har åberopat det citat som Prokop stöder sig på, och tolkar ännu snävare än dessa gör.

Men om man själv läser hans bok om kvinnofrågan i stället för att nöja sig med vad andra sagt att där står, så ser man, att han inte ansåg att "förtrycket av kvinnan som kvinna består i att hon utesluts från de medborgerliga rättigheterna", som Prokop beskyller honom för. Tvärtom skriver han att kampen börjar när hon får dem!

Han jämför faktiskt klasskamp och kvinnokamp, då han talar om "den speciella karaktären av det ekonomiska förtryck som tynger proletariatet" och av "mannens herravälde i familjen".

Han slår fast att först då kvinnan har uppnått fullständigt juridiskt likaberättigande "kommer nödvändigheten liksom sättes att upprätta fullständig jämlikhet att framträda." Likaberättigande var inte möjligt förrän

stora kvinnogrupper fanns på arbetsmarknaden.

Den andra boken, nyutkommen på Zenits förlag, heter helt kort *Kvinnoförtryck*. Författarinnan Michele Barrett, översättare från engelska Gunnar Sandin.

Om man, som jag har gjort, verkligen önskat följa med i den nya teoretiska debatten, så är detta en glädjande och intressant bekantskap.

Boken är ett ovanligt debattinlägg genom att Barrett har ambitionen att redovisa de viktiga debattörernas argument och hur de har påverkats av den moderna marxistiska diskussionen, av Althusser och andra, mindre kända.

Hon gör detta på ett föredömligt sätt, samtidigt som hon klart och enkelt redogör för vad hon själv anser i de olika frågorna. Själv är hon marxist-feminist och vill med sin bok bidra till att utveckla ett synsätt som kan kallas marxist-feministiskt.

En positionsbestämning av detta slag är särskilt viktig för oss i Sverige, som omöjligt kan informera oss på samma sätt som i debattens centrum. För kvinnorörelsens del ligger det nu i England, tror jag.

Frågor som aktualiserats då man läst Prokops bok tar Barrett upp och behandlar enkelt och konkret. I begreppsdiskussionen t ex termen "patriarkat" och i ett särskilt kapitel feminism och statlig politik.

Tyvärr måste jag till slut ändå klaga på Barretts kunskaper om "Kapitalet"! Marx har inte sagt att kvinnor och barn var "detta väldiga medel att ersätta arbete och arbetare". Det väldiga medlet var maskinerna.

Ruth Bohman

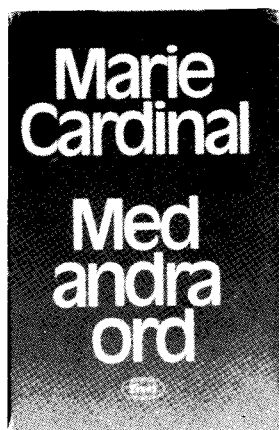
Kvinnor inspärade i manligt språk

Under en ganska lång tid har jag levt med Marie Cardinals bok "Med andra ord". Efter ett visst motstånd på grund av bokens lite pratiga svårillgänglighet, har jag fångats av dess analyserande, häftiga och närgångna frågor. Frågor som jag den senaste tiden själv ställt mig i mina möten med män. Har män och kvinnor olika språk, olika tidsbegrepp, olika närhet till materien? Det hävdar i varje fall Marie Cardinal och jag är benägen att hålla med henne.

Hon samtalar i boken med vänninnan Annie Leclerc. Ett samtal som böljar fram och tillbaka mellan intimt kvinnliga områden och mer allmänt mänskliga. Utan att vara feminister – vilket hon själv noga påpekar – ägnar de båda kvinnorna sig åt att utforska det specifikt kvinnliga. De gör det på ett begåvat och stimulerande sätt.

Samtalen kretsar i huvudsak kring BLODET – ORDET – DÖDEN – PARET – MODERN. För dem som läst "Orden som befriar" av samma författarinna (eller skriftställare som hon föredrar att kalla sig), är den här boken en fördjupning och förklaring. (Den kan dock läsas helt fristående.)

Hur pass allmängiltiga är Marie Cardinals tankar och upplevelser? Hon ställer själv frågan i boken, efter att ha berättat om sin egen konflikt mellan intellekt och kropp. En konflikt som äntligen upphörde efter sju års psykoanalys. Hon talar om sin kropp som det tydligaste uttrycket för

*Marie Cardinal: Med andra ord.
Trevi 1982
Pris: ca 94 kr*

sitt psykiska tillstånd. För egen del har hon endast sin reglering när hon behöver den! Att vara reglerad är kvinnans lott som hon mer eller mindre frivilligt underkastar sig. Vi är de enda däggdjurshonor som upphör att menstruera vid en viss ålder och vi har länge, alltför länge, funnit oss i definitionen "kvinnor" lika med den tid vi är fruktsamma. I sanning en begränsning och stympning av kvinnligheten.

I stället för att låta oss definieras över huvud taget, bör vi enligt Marie Cardinal just hävda vår vaghet. Att vara vag är att vara möjlig. "Att vara kvinna det är på något sätt att navigera utan kompass".

Att vara kvinna är också att vara sårbar. Kvinnan har ett hål och att ta sig i genom det är att för en svindlande sekund vara bortom döden, vara herre över livet, att ha kommit till den punkt som på samma gång är start och mål. Vi har aldrig lärt oss att försvara oss. Tvärtom har vi fogat oss. Männen, liksom kvinnorna, talar inte längre om att "vi finner oss" utan om att "det är kvinnans natur". Att ifrågasätta det är symptom på vanvett, säger Marie Cardinal.

Kvinnorna är idag inspärade i männens språk och definitioner.

Vi har ett revolutionärt arbete framför oss då vi ska öppna orden. Marie Cardinal är inte intresserad av ett speciellt kvinnospråk. Hon tror inte på kvinnomakt utan längtar efter jämlikhet och rättvisa. Orden har för närvarande, menar hon, två betydelser beroende på om de används av män eller kvinnor, det tekniska språket undantaget. Hon medger det frestande i att förkvinliga orden men fruktar att det medför ett nytt främlingskap.

Hon uppehåller sig tillsammans med Annie Leclerc vid kvinnans närhet till födelse och död och tror att det kvinnliga tidsbegreppet påverkats av hennes förmåga att föda barn. Kvinnan vet hur man genomlever havandeskapet inifrån. "Det finns en rytm i långsamheten i det som håller på att ske, som vi känner och som män inte känner. Vilka är orden som uttrycker det?"

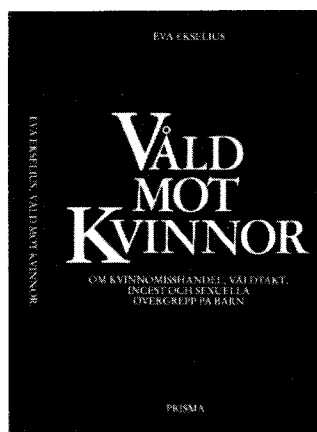
De slutar sitt samtal med att fundera kring hur vi förlorat kontakten med de fundamentala erfarenheterna i livet, med det översinnliga och materiens andliga sida. "Mödrarna som mer än andra människor har bevarat kontakten med materien skulle kunna hindra denna förstörelse om de kunnat finna de rätta orden." På ett ställe i boken har de med exempel redan berört den moderna människans svårigheter att uppleva och närma sig andra människors död, förlösning och älskog, förmodligen orsakade av djupa och tidiga tabun.

Agneta Gustafsson

Falsk bild av kvinnors sexualitet

Eva Ekselius bok "Våld mot kvinnor" är en mycket grundlig redogörelse för våld mot kvinnor och barn och för teorier om och förklaringar av sådant våld. Den mycket konkreta framställningen av våldet har tvingat mig att leva mig in i hur det känns att få knytnävsslag i ansiktet, sparkar på ben och i underliv, att kastas i väggen som en trasa och bli överhöljd med förnedrande beskyllningar och tillmälen. Den verklighet som skildras har skakat mig trots att jag, som kvinnohistoriker, vet att kvinnoemisshandel, våldtäkt och incest inte är något nytt. Problemet var högaktuellt under 1800-talet och stora ansträngningar gjordes för att få bukt med det. Kanske minskade det något, kanske dölles det bara bättre. Innehållet i Eva Ekselius bok är på sina ställen så vidrigt, att jag helst ville bespara dem som intet ont anar att läsa den. Men förutsättningen för att bekämpa ett ont är att avslöja det och därför måste fler veta även om det smärtar att veta.

Våldet är utbrett och hårt. Män slår och våldtar, oftast kvinnor och barn som står dem nära. Familjens och kärlekens helgedomar, hemmet och sovrummet, är de platser där våldet allra oftast utövas och där kvinnor och barn kan känna sig som mest otrygga. Hur förklaras allt detta våld? Huvudtanken är att våld föder våld, förnedring föder förnedring. Våldsmannen har

*Eva Ekselius: Våld mot kvinnor
Prisma 1982
Pris: ca 105 kr*

ofta utsatts för övergrepp av olika slag under sin barndom. Sedan hämnas han genom att begå våld mot någon som är svagare än han själv.

Det händer att kvinnor slås och misshandlas, men mycket sällan. För övrigt vet man mycket litet om i vilken utsträckning detta sker.

Man vet emellertid att kvinnor, särskilt de som varit utsatta för övergrepp i barndomen ofta blir offer för manliga offers hämnd. Detta har med könsrollerna att göra. Mannen, som får lära sig, att han har sitt värde i att vara stark och starkast, försöker bevisa sitt övertag genom att slå en svagare. Kvinnan, som får höra att hon har sitt största värde i sexuell renhet, passivitet och formbarhet, bekräftar sin brist på det värde hon förlorat genom övergrepp i barndomen, genom att utsätta sig för mer våld och förnedring.

Hon vänder sitt självhat inåt och låter sig slås och bestraffas. Hon vänder sitt självförakt utåt och hämnas på en svagare. De två offren för ett tidigare våld dras så att säga obönhörligt till varandra. I varje fall tycks den hämnande mannen ha förmåga att "lukta sig fram till" presumtiva offer.

Hur skall denna onda cirkel brytas?

Hur hindra att nya offer, nya hämnare skapas?

Lösningen ser Eva Ekselius bl a i könsrollernas upplösning och att man och kvinna blir hela människor. Till detta kan terapi, individuellt och i grupp, åtminstone bidra. Eva Ekselius känner för både offer och våldsvarkare. Hon tvingar läsaren att leva sig in i bådars lidanden och kval. Hon visar sin kvinnosolidaritet genom att koncentrera sig på åtgärder som kan hjälpa kvinnor att komma ur och bryta den onda cirkeln.

Bokens förklarande och teoretiserande delar har fått mig att undra och tvivla en hel del. Varför finns så mycket till synes onödigt stoff med i boken? I "Våld mot kvinnor" refereras prostitutionsutredningens rapport i långa partier, samma forskningsresultat används, en del av rapportens författare intervjuas, samma teorier och spekulationer om könsroller, sexualitet och våld finns med. Även om en del nytt finns, dominerar ändå intrycket: Det här har jag läst förut? Varför har man kostat papper och tryck på sådant som går att läsa i redan utgivna böcker? Då går det plötsligt upp ett ljus. Det fattas något i Eva Ekselius bok. "Våld mot kvinnor" utslätar och uttunnar, för att inte säga avlägsnar den kvinnopolitiska och feministiskt sexualpolitiska aspekt på våld, som ser huvudorsaken

till kvinnomisshandel, våldtäkt, incest och prostitution i ett patriarkaliskt och maskulinistiskt herravälde över kvinnor. I stället går en annan röd tråd genom hela boken: Män slår därför att de har ångest och är rädda för kvinnan, hennes krav, frigörelse och sexualitet. Alltså tycker synd om männen.

Jag ser denna förklaring som både falsk och förförisk och påstår att om män verkligen var rädda för kvinnor skulle de inte våga slå. En man slår inte en annan man, som han vet har makt att slå hundrafalt värre tillbaka, hur rädd han än är för honom. Att ideligen framhålla kvinnan och kvinnans sexualitet som ett hot mot mannen är för det första att skrämma med en papperstiger. Det ger en bild av kvinnors styrka, hotfullhet och makt som inte stämmer med verkligheten. För det andra skapar denna bild skuldkänslor och rädsla hos kvinnor. Denna falska bild utgör en stor risk för att kvinnoemancipationen avstannar. Det är bara ett fåtal män som misshandlar kvinnor på allvar. Dessa män är inte representativa för genomsnittsmannen. De faller utom ramen. De är förlorare. "Det är inte den starke mannen som slår, utan den beroende och hotade mannen." (sid 77) Hur kan detta tolkas? Som jag ser det på två sätt.

1/ De män som inte slår kvinnor är hyggliga och emancipationsvänliga. De har inte utsatts för övergrepp i barndomen och kommer snällt och fredligt att dela med sig av makten. Kvinnoemancipationen kommer att med få undantag fortlöpa fredligt och lugnt.

2/ De män som inte slåss (de starka männen) behöver inte använda de sanktionsmedel de faktiskt har tillgång till, bl a knyt-nävarna. Deras makt över kvinnorna är absolut. Frågan är: hur kommer det att gå med kvinnoemancipationen? Leder den till ett helvetiskt könskrig, om "förlor-

rarna" blir fler, för det måste de väl bli om emancipationen skall fortsätta?

Det enda hoppet om en fredlig fortsättning på kvinnoemancipationen tycks ligga i att inte alltför många män har utsatts för övergrepp och våld i barndomen.

Jag är benägen att ansluta mig till åsikten att männen har en så väletablerad makt över kvinnor idag, både i privatlivet och i det offentliga livet, att vi inte vet något om huruvida de flesta män inte slåss därför att de är hyggliga och emancipationsvänliga eller beroende på att de inte behöver slåss därför att deras makt är absolut.

Mannen som slår har inte absolut makt, då skulle han inte behöva slåss. Men av det följer inte att han är maktlös och inte att han är vare sig rädd eller feg. Han vill etablera och förstärka sin makt och för sådant kan krävas ett stort mod. Han är inte rädd, för han vet att han har det fysiska övertaget, men han retar sig på att kvinnor överhuvudtaget sticker upp. Han är inte rädd, för han vet, att han har den dömande makten på sin sida. Om än diffust, vet han, att när han tuktar sin kvinna, bidrar han till att upprätthålla det patriarkala och maskulina våldet, som han delar med alla andra män, vilket bekräftas under rättegången. Att han vet detta visar hans noggranna kalkyl över tänkbara påföljder. Den misshandlade mannen talar inte. Denna tystnad kan hellre tolkas som trots än som blygsel och samvetsqual. Att vägra svara eller säga "jag minns inte", kan vara ett annat sätt att säga: "det angår dig inte". Den svage, rädde och fege trotsar inte.

Att förklara våld som uttryck för ångest, rädsla, underlägsenhet och feghet är att underskatta våldet som ett medvetet använt maktmedel, som ett sanktionsmedel som används för att upprätthålla och förstärka makt, men som inte används när makten är

absolut. Varför säga att våld "alltid" är fegt? Varför inte säga rent ut att det är fult, fräckt och framför allt kriminellt att misshandla en annan människa, vad anledningen därtill än kan vara? Av vilken anledning vill man göra våldsverkaren mindre och ynkligare än han kanske i verkligheten är? Och varför gör man därmed dem som inte misshandlar modiga och starka, när de endast upprätthåller sin makt med andra medel – t ex intellektuell och ekonomisk överlägsenhet? Våldsverkaren använder bara de medel som står honom till buds, just då. Att förklara våldet som uttryck för ångest och rädsla är ett sätt att förklara våldsverkaren sjuk och utan ansvar, som påminner om när man förklarade de prostituerades kunder som på ett eller annat sätt sexuellt handikappade. Om man betraktar ekonomisk och andlig makt över kvinnor, från mäns sida, som endast något gradskild från det förtryck som upprätthålls med misshandel, blir konsekvenserna förfärande. Större delen av den manliga befolkningen måste då förklaras som ångestfylld, rädd och feg, alltså mer eller mindre psykiskt sjuk. Jag tror inte att majoriteten av den manliga befolkningen, dvs de som har ekonomiskt och andlig makt över kvinnor, är vare sig rädda, fega, eller ångestfyllda, och jag tror inte heller att de flesta män som slår kvinnor är det. Jag tror inte att majoriteten av männen mår illa eller är psykiskt sjuka. Jag tror att de mår bra och trivs med sin tillvaro. Vore det inte så skulle de säkert klaga eller "ta itu med sin mansroll". Att "förlorarna" slåss, tror jag mer beror på ilska över att de inte har det lika bra som de andra, större eller mindre kvinnoförtryckarna, än det beror på ångest och rädsla för kvinnor och kvinnors sexualitet.

Hjördis Levin

Mödrarna måste träda fram!

När jag läste "Incest. Dotterrätt mot patriarkatet" berörde mig sorgen över Åsas, Inges och alla andra skändade döttrars öden så djupt, att jag grät mig igenom andra halvan av boken. Sorgen över hur fäder och manliga släktingar och vänner kan utnyttja ett barns ensamhet och utelämnande för sina egna egoistiska behov, sänkte sig som en förlamande tyngd över mig flera dagar framåt. Känslan av maktlöshet och oförmåga inför det kompakta våldet öppet och dolt, brutalt och sublimt väckte frågan inom mig: vad gör vi för att bekämpa och utrota detta våld?

Mest rördes jag av Åsas utsatthet, ensamhet och ordlösa förhållande till fadern som manipulerade och våldtog henne under årtal. Och de ständiga närgångenheterna från manliga släktingar. En stor del av hennes barn-dom gick åt att grubbla över om mensens skulle komma eller om hon skulle vara med barn med fadern. Djävulska tillvaro för ett barn. Djävulska män som inte vet hut!

Sedan läste jag Renée Höglins "Skändad" och fick fler bilder av samma slag: bilden av Gunilla vars gråt, skrik och motstånd hördes men inte sågs av brodern. Otroliga ensamhet och övergivenhet! Och Ninas far som först slog modern och sedan kom till döttrarnas säng och fingrade i deras sköten.

Åsas och Brittass utgångspunkt är en klart uttalad feministisk ståndpunkt. Kvinnoförtrycket är roten till och förebilden för allt

Åsa Britasdotter/Britta Stövling:
Incest. Dotterrätt mot patriarkatet.

Wahlström & Widstrand 1982

Pris: ca 83 kr

Renée Höglin: *Skändad*

Rabén & Sjögren 1982

Pris: ca 69 kr

annat förtryck. Incest och patriarkatet är oupplösligt förbundna med varandra. I fadersrätten, fadersmakten ingår rätten att utnyttja sina döttrar sexuellt. Fadern kränker då inte någon annan mans rätt. Så länge patriarkatet existerar kommer far-dotter-incest att finnas. "Vi är inte alla mödrar, men vi är alla döttrar. När vi återfinner dottern i modern bryter vi bojorna med det patriarkala moderskapet." Systerskapet kan störta patriarkatet. Vi är mer än hälften.

Åsa och Britta har avsnitt som omgärdar det näst största kapitalet om brottet med mytologiska antropologiska, historiska och freudianska förklaringar och teorier, samt ett längre avslutande kapitel om förebyggande arbete och stödgrupper. Till männen riktas orden "Män måste börja förstå sin maktposition – och ge upp den, förstå att arbeta antipatriarkalt, dvs våga vara kritiska mot sina bröder och självkritiska mot egna tendenser till kvinnohat och modersförakt."

Befriande känns orden "Idag diskuteras grasserande miljöförgiftning, kärnvapenkrig ofta i

termer av oundviklighet, mänsklighetens fysiska utrotning – men mäns systematiska sexuella övergrepp mot kvinnor och barn ses inte som det hot det är mot allas vår existens." Våldet kan inte uppkomma av sig självt, "kapitalet" förtrycker inte människor, krig är inte naturkatastrofer. Allt våld har sitt ursprung i människans egna val och handlingar. Det är på tiden att män får ta ansvar för vad de väljer att göra med sin könsdrift och sin maktlystnad.

Renée Höglin har ingen egen genomarbetad analys. Hon låter ofta andra tala om orsaker, teorier, forskningsresultat. Hennes viktigaste bidrag till incestdebatten är det autentiska material om utsatta flickor som hon lägger fram och som bekräftar mönstret. Två inslag skiljer Renées bok från Åsas och Brittass. Hon har med ett par brev från anonyma fäder som bekänner att de "representerar denna sexuella känsla". Brevet har stor likhet med det förhålligande av incest mellan barn och föräldrar (döttrar och fäder) som då och då har framförts av manliga förkämpar för sådana förhållanden och som visar vilken aningslöshet och förljugenhet som ligger till grund för sådana krav. När män under hundra år har tränat sig i att tvätta barnkläder, plocka undan leksaker, handla blöjor och laga barnmat, då kan de möjligen ha rätt att yttra sig om barns sexualitet överhuvud taget. Att göra det nu är skamlöst, allra helst när det sker utifrån egna egoistiska

behov under en mask av kärlek till barnen. Mäns intresse för barns sexualitet påminner mig om deras kamp för "fri kärlek" – deras bidrag till kvinnoemancipationen som aldrig blev av.

Renée har också ett avsnitt som heter "Det finns ingen oskyldig mor". Rubriken är visserligen vilseledande, för första meningen låter så här: "I långvariga incestförhållanden finns inge-
n oskyldig mor." Även med den inskränkningen är det väl mycket sagt. I far-dotter-incesten utvecklas ett raffinerat hemlighetsmakeri. Under hot om alla möjliga repressalier tvingas dottern till tystnad och skådespeleri. Hemligheten kan bevaras, precis som män har kunnat ha ett tiofemton år långt förhållande med en annan kvinna utan att hust-run haft en aning om det. På olika sätt har den "andra" kvinnan manipulerats till tystnad.

Den uttalade meningen är kanske inte Renées egen åsikt. Hon låter forskningen tala antagligen för att ge en nyanserad bild. Åsa och Britta, som bygger på ett eget forskningsmaterial oskyldigförklarar inte mödrarna, men de ägnar omsorg åt att förklara och belysa deras svåra och många gånger omöjliga situation. Renées avsnitt ger det bestående intrycket att mödrarna överlag är fega, passiva, undfallande, rädsla om familjens rykte och spelar martyrer för att bevara respekten för sig själva. Nästan inget sägs om deras svårigheter.

Mödrarnas roll måste tas upp till analys och diskussion. Och det går inte om vi skyddar dem genom att förklara dem helt oskyldiga. De måste fås att träda fram och ge sin del av pusslet. Annars kan inte alla döttrar tillsammans ta upp kampen mot det sexuella förtrycket. Och männen måste dras ut ur sin tystnad. Detta är inte bara kvinnornas sak.

Hjördis Levin

PLO behöver ditt stöd

Nöden är stor bland de palestinska kvinnorna och barnen i södra Libanon. På SKV:s senaste förbundsstyrelsemöte beslöts att ge 3 000 kr ur solidaritetsfonden till PLO. Ge också ditt stöd! Sätt in ditt bidrag på **pg 51 323-4**.

Märk kupongen med "PLO-insamlingen".

OBS Press-stopp

Du som vill börja kämpa för sex timmars arbetsdag – kom till mötet i Medborgarhuset, Stockholm, lördagen den 15 januari kl 13.00!

Detta är ett allmänt möte. Kommittéer för sex timmars arbetsdag kommer att bildas.

ill: Karin Hartvig

PRENUMERERA
PÅ
vi människor
1983

☐ Jag vill prenumerera på Vi människor för 1983.

Pris: 75 kr.

(Skicka inga pengar nu. Vi skickar inbetalningskort)

Namn:

Adress:

Postadress:

Porto

Vi människor

Solidaritetsrörelsens hus

**Barnängsg 23
116 41 Stockholm**